

Tuto práci věnujeme památce doc. RNDr. Karla Kühnla, CSc., našeho učitele z Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Společný výzkumný projekt byl realizován na základě dohody níže uvedených pracovišť.

SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČR PRAHA,

výzkumný tým Pohraničí Ústí n.L.

vedoucí týmu PhDr. V. Houžvička, konzultace prof. Ing. F. Zich, DrSc.

FAKULTA SOCIÁLNĚ EKONOMICKÁ UNIVERZITY J.E. PURKYNĚ ÚSTÍ N.L.

katedra regionálního a lokálního rozvoje

vedoucí katedry RNDr. M. Šašek, CSc., konzultace PhDr. P. Balek

FAKULTA EKONOMICKÁ ZÁPADOČESKÉ UNIVERZITY CHEB

katedra podnikové ekonomiky

vedoucí katedry Ing. R. Werner, konzultace Ing. V. Fišerová

OBSAH

Abstrakt

1. Tématický úvod do problematiky
2. Pronikání zahraničního kapitálu do ČR a příklady hodnocení tohoto procesu
3. Zaměření, organizace a metodika výzkumu
4. Identifikace hodnocených podniků
5. Vstup a působení zahraničního kapitálu
6. Působení podniků v území
7. Prostorová diferenciacce hodnocených podniků
8. Velikostní a odvětvová diferenciacce
9. Postavení pohraničí a úroveň přeshraniční spolupráce
10. Shrnutí

Příloha - Ekonomická spolupráce z pohledu zahraničního partnera

Literatura

ABSTRAKT

Záměrem společného výzkumného projektu Sociologického ústavu AV ČR Praha (zastoupeného pracovištěm v Ústí n.L.), Fakulty sociálně ekonomické UJEP Ústí n.L. a Fakulty ekonomické ZČU Cheb, realizovaného v závěru roku 1995, byla **vstupní sonda** do problematiky lokalizace a uplatnění zahraničního kapitálu v průmyslových podnicích česko-německého pohraničí. Souhrnným výstupem se stala předkládaná studie, zabývající se *deskripcí stavu (situace) a identifikací souvislostí k územním (prostorovým, geografickým) aspektům sledovaného předmětu a prostředí jeho působení*.

Soubor podniků, jejichž kompetentní zástupci poskytli tazatelům jak **informace o objektivních danostech**, tak své **subjektivní názory (postoje)** čítal celkem **164 podniků**, tj téměř 30 % z prokazatelně činných podniků vedených v Registru ekonomických subjektů ČSÚ. Úvodní část se zaměřuje na *identifikaci*: poznání struktury základního souboru podle znaků kvantitativních i kvalitativních. Další část přibližuje samotný *vstup a působení zahraničního kapitálu* (dobu, motiv, změny v podnicích, analýzu zkušeností ze společné činnosti). Následující kapitoly zachycují *působení podniků v území* (lokalizační faktory, posouzení místních podmínek a hodnocení dodavatelsko-odběratelských vztahů). Geografická profese autorů se projevuje uplatněním přístupu *vnější a vnitřní diferenciace*. Na lokalizaci sledovaných podniků je založena diferenciace podniků, ležících v Severočeském resp. Západočeském kraji, vnějším a vnitřním pás pohraničí a určité velikostní kategorii sídla. Prostorový aspekt je doplněn diferenciací strukturální (z hlediska velikosti a odvětví podniků).

ABSTRACT

Conducted jointly in late 1995 by the Sociological Institute of the Academy of Science of the Czech Republic (through its branch institute in Ústí nad Labem), the College of Social and Economic Studies of the Purkyně University in Ústí nad Labem and the Western Bohemian University's Economic College in Cheb, the research project has been designed as an introductory probe with the objective to map the Czech-German borderline regions. The survey has resulted in the present study which describes the existing situation against the backdrop of broader context given by the regional (geographical) particulars of the subject matter and by the environment in which it operates.

Through their authorized representatives, a total of 164 businesses, i. e. as many as 30% of all business entities registered in the Register of Business Entities held by the Czech Statistical Office, provided our interviewers with both objective data as well as their subjective views (attitudes). While the introduction of the survey aims at general identification of the issue in terms of both quantitative and qualitative indicators, the core of the study focuses on a description of how the foreign capital enters into and operates in the given region (timing, motivation, affected changes, experience gained from such joint ventures). The final part of the study assesses the role of such ventures in the region, taking into account local particularities and conditions and rules of supply and demand. Both internal and external differentiating factors have been applied: localization by region (Northern and Western Bohemian regions), by proximity to the border (internal or external belt), and by size of settlement, along with structural differentiation (by size and type of business).

1. TÉMATICKÝ ÚVOD DO PROBLEMATIKY

Rok 1995 byl již šestým rokem zásadních změn vývoje transformující se společnosti a hospodářství ČR. *Kladné změny na makroekonomické úrovni se začínají projevovat mimo jiné i v průmětu do území.* Z původně uměle homogenizovaného sociálně ekonomického prostoru postupně krystalizuje mnohem přirozenější územní struktura, výrazně diferencovaná a podmíněná lokálním či regionálním potenciálem konkrétního území. Na jedné straně jsou to dynamicky se rozvíjející regiony, které jsou atraktivní pro kapitál i pracovní sílu, na straně druhé regiony stagnující či upadající s nevyhovující, často monostrukturně založenou ekonomickou bází starých průmyslových odvětví.

Jedním z aktérů posilujících atraktivitu regionů a přispívajících ke zvýšení dynamiky jejich rozvoje je **zahraniční kapitál participující zcela nebo částečně ve společných podnicích (joint-venture)** lokalizovaných v České republice. Pronikání zahraničního kapitálu můžeme považovat za jeden z projevů tržního hospodářství obecně, ale také za průvodní jev ekonomické integrace na úrovních různého řádu: v tomto případě v souvislosti s napojováním našeho hospodářství na evropské struktury. Přitom sociálně ekonomická situace v obou státech či oblastech může být relativně vyrovnaná (např. hranice mezi ČR a dřívější NDR), ale i výrazně rozdílná. Ekonomické subjekty však v každém případě využívají komparativních výhod, vyplývajících ze sociálně ekonomické diference. Ekonomické zájmy však mohou souběžně obsahovat též politický rozměr.

Pohraničí České republiky sousedící s vyspělými zeměmi Evropy, tj. s Německem a Rakouskem je možné ve smyslu geografické a geopolitické polohy považovat za exponovaný prostor, do kterého se dostávají informační, finanční a materiálové toky zejména prostřednictvím uplatnění procesu sousedské difúze. (Jinou možností šíření spatřujeme v hierarchickém pojetí s dominantním postavením hlavního města Prahy.) Vzhledem k návaznostem na další projekty jsme se omezili na monitoring česko-německé části pohraničí. Tradiční ekonomická struktura tohoto území, zejména na severu k Sasku, je však tvořena převážně tradičními průmyslovými odvětvími, charakterizujícími starou průmyslovou oblast. Proto jeho budoucí postavení je do značné míry podmíněno restrukturalizací této základny. Skutečná i potenciální atraktivita tohoto území na styku s ekonomicky a zřejmě i politicky nejvýznamnějším státem Evropy, jakož i hranice s Evropskou unií, dává zdejšímu prostoru předpoklady pro další rozvoj, jehož důsledky by mohly být pozitivní pro obě strany česko-německého pohraničí.

2. PRONIKÁNÍ ZAHRANIČNÍHO KAPITÁLU DO ČR A PŘÍKLADY HODNOCENÍ TOHOTO PROCESU

V úvodu této části považujeme za vhodné zasadit tematiku řešenou v ČR do světového resp. evropského (středoevropského) kontextu.

Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) odhaduje, že *roční celková hodnota přímých zahraničních investic ve světě přesáhla již 300 mld. dolarů,* ale z toho zhruba dvě třetiny se "přelily" mezi nejvyspělejšími státy. Ty uplatňují

nejrůznější výhody a pobídky, což vyvolává tvrdou kritiku ze strany méně rozvinutých zemí. Dosavadní situaci má změnit připravovaná mnohostranná dohoda o investicích - podporovaná rovněž Českou republikou, zahrnující ochranu investic, rovné podmínky pro domácí a zahraniční investory a jasná pravidla investování pro cizí podnikatele.

Podle jedné ze zpráv Konference OSN o obchodu a rozvoji (UNCTAD) je *příliv přímých zahraničních investic do střední (a východní) Evropy stále dost slabý*. Zahraniční investoři prý v tomto teritoriu postupují nadále velice opatrně a mezi jejich ohlášenými záměry a hodnotou skutečně zahájených projektů zeje hluboká propast.

Podle britské výzkumné organizace Economist Intelligence Unit se objem přímých zahraničních investic v reformních státech střední a východní Evropy (včetně bývalého Sovětského svazu) *ve stávajícím pětiletém období (1996 - 2000) oproti předcházejícímu období ztrojnásobí* a dosáhne bezmála 100 mld. dolarů (oproti 32 mld. v letech 1990 - 1995). Očekávaný vývoj v České republice podle této prognózy odpovídá celkovému trendu: dosažený objem 5,7 mld. se zvýší na řádově 15,5 mld. dolarů. Finanční odborníci však poukazují na velké množství nejistých faktorů, mezi něž řadí vnitřní a vnější zadluženost, platební bilanci, mzdovou či kuryovou politiku jednotlivých států a konkurenční schopnost tamních firem.

Přímé zahraniční investice do ČR - zahrnující jak kapitálové vstupy do podniků, tak zakládání nových firem - dosáhly za období 1990 - 96 více než 7 mld. dolarů. Mezi postkomunistickými zeměmi střední Evropy jsme na 3. místě za Maďarskem (15 mld.) a Polskem (12 mld.), jednoznačně nejméně atraktivní zůstává Slovensko (1 mld. dolarů). Největším dodavatelem kapitálu je podle údajů České národní banky tradičně Německo (27,5 %) a USA s Nizozemskem, se zhruba polovičním objemem investovaných prostředků. Zatímco kapitál z USA vstoupil k nám dříve a jeho podíl se postupně snižoval, nizozemské firmy jsou razantněji zastoupeny až v poslední době. Podle odvětví se dlouhodobě nejvíce investovalo do dopravy, dopravního zařízení a spojů - 42,8 %, dále (vedle nespecifikovaného užití - 26,8 %) do spotřebního zboží a tabáku, stavebnictví, bank, spořitelen a pojišťoven. Směrování zahraničního kapitálu podle odvětví, zemí původu, jakož i srovnání s ostatními postkomunistickými zeměmi je uvedeno v příloze.

Rekordním rokem pro naši ekonomiku byl rok 1995, kdy do České republiky "přiteklo" zhruba 2,5 mld. dolarů. V loňském roce (1996) směřoval cizí kapitál nadále do chemického průmyslu (23,4 % všech investic), podle zemí původu z Nizozemska (18,2 %). Zahraničním firmám se již, vedle *vstupu velkých podniků světového či evropského významu* - např. konsorcia TelSource a IOC: Royal Dutch/Shell - Agip - Conoco, Marlboro, Volkswagen či Nestlé, podařilo v některých případech *ovládnout celé odvětví*. Cizí kapitál kontroluje výrobu stavebních hmot (cementárny), významný podíl zaujímá též v porcelánkách, sklárnách či keramičkách, uplatňuje se i v pivovarnictví. V poslední době se investoři tlačí i do takových lukrativních oborů, jako je energetika. Podíl středních či malých firem zůstává na nižší úrovni. Velký význam je přikládán napojení tuzemských firem prostřednictvím zahraničního kapitálu na obchodní síť nadnárodních společností.

Podle *agentury Ministerstva průmyslu a obchodu ČR Czechinvestu* "se do republiky tlačí dostatek investic na průměrné či nižší technologické úrovni, kdežto investorů přinášejících špičkové technologie, které by byly například vzpruhou pro export, je stále málo. ...Její silnou stránkou je zpracovatelský průmysl a vzdělání lidí". Podle zástupce bavorských hospodářských komor již příliv velkých německých investorů překročil svůj zenit, zájem malých a středních firem o výrobní podnikání v tuzemsku stále roste. Každá druhá *česko-německá výrobní spolupráce* se týká kovovýroby, následuje zpracování dřeva a stavebnictví. V poslední době přitom začíná převažovat zájem německých podnikatelů o kapitálovou účast v našich firmách nad smluvní výrobní kooperací. V postavení společníka vidí totiž určitou pojistku plnění zakázek.

Zahraniční kapitál naše vláda od počátku vítala (a většina veřejnosti jej akceptovala), zvýhodnění pro cizí investory - na rozdíl od Maďarska a Polska - však nenabídla. Paradoxní je, že investorská privilegia žádají firmy ze států Evropské unie, deklarující vytvoření rovných podmínek pro všechny subjekty - domácí i cizí. Nejvýraznější *výhody pro zahraniční investory* poskytují např. z evropských států Nizozemsko, Německo a Francie, ty také dlouhodobě přijímají nejvíce přímých zahraničních investic. A právě ve prospěch těchto zemí přichází naše republika o největší a nejzajímavější projekty. Poptávka po kapitálu totiž ve světě vysoko převyšuje nabídku. Vedle samozřejmé stabilní ekonomické situace tak o umístění investic rozhodují komparativní výhody jednotlivých zemí (či regionů).

Přitom nezbytné restrukturalizaci našeho průmyslu se nedostává potřebné množství kapitálu z vnitřních (tedy českých) zdrojů. Podpora investic cizího kapitálu zvyšuje šance domácích firem na vytvoření společných podniků se zahraničními partnery. Do určité míry tak *úspěšnost transformačního procesu závisí na velikosti kapitálu, který do ČR přijde*, jinými slovy: bude zde investovat. Patříme do skupiny zemí, které na světovém trhu soupeří o přízeň zemí (firem), které mají prostředky a uvažují o jejich investici. V této soutěži nám pomáhá i stále stoupající investiční rating ČR, odrážející jak technickou úroveň, tak společenské poměry v zemi. České republice patří 30. příčka na světě, nejlepší pořadí z transformujících se zemí a předstihujeme např. Řecko (člena Evropské unie).

Přijímání zahraničního kapitálu je jednotlivými vrstvami obyvatelstva vnímáno různě. Setkáváme se s celou názorovou škálou od naprostého odmítání po jednoznačný souhlas. V západních, vyspělých státech průnik zahraničního kapitálu je zpravidla chápán jako přirozená součást tržního hospodářství, jako projev nadnárodní kapitálové koncentrace. V České republice se jedná o relativně nový fenomén, spojený se společenskoekonomickými změnami po roce 1990. Předchozí zastoupení u vybraných firem sice existovalo u nás již dříve, nemělo však významnější dopady do ekonomiky státu ani rozvoje konkrétních oblastí.

Ačkoliv se obecně přiznává blahodárny vliv zahraničního kapitálu, čas od času sílí názory směřující k *ekonomickému nacionalismu*, prosazujícímu rozvoj z vlastních sil. (Tento názor zaznívá například i z Rakouska, kde jeden z předních politiků krajně pravicových Svobodných dokonce vystoupil s požadavkem nezadávat zemské (korutanské) zakázky stavebním firmám zaměstnávajícím cizince). Příčinou obav může být názor, že investoři se pokusí všechny zisky vyvézt a nám zbydou prázdné

ruce, nebo snad neúspěchy některých společných projektů (např. USA v Tatře Kopřivnice)? Pokud však udržíme výhodné podmínky, investorům se vyplatí zisk reinvestovat. Peníze zahraničních investorů mohou tak přirozeně vyrovnávat (spíše očekávaný) odliv českého kapitálu do ciziny.

Charakter vlastního výzkumu, založeného na údajích jednotlivých podniků, názorech jejich managementu a následnému hromadnému zpracování, neumožňuje jmenovat (natož analyzovat) šetřené podniky. Uvádíme proto na tomto místě alespoň některé příklady vstupu zahraničního kapitálu do České republiky, jakož i počátky působení českého kapitálu v zahraničí. A to s vědomím, že se jedná spíše o velké společné projekty a náš výzkum je zaměřen na řádovostně menší příklady kooperace.

Tabulka 1 Vybrané projekty vstupu zahraničního kapitálu

A. CIZÍ KAPITÁL V ČR

<i>původní podniky</i>	<i>zahraniční investor</i>	<i>odvětví působení</i>
Motor Jikov České Budějovice	Bosch - Německo	výroba strojírenských komponentů
Tabák Kutná Hora	Philip Morris - USA	tabákové výrobky
Čokoládovny Praha	Nestlé/BSN - Švýcarsko / Francie	výroba čokolády a cukrovinek
Rakona Rakovník	Procter and Gamble - USA	výroba mycích a čistících prostředků
Škoda Mladá Boleslav	Volkswagen Group - Německo	výroba osobních automobilů
Sklo Union Teplice	Glavunion (Glaverbel) - Belgie	výroba plochého skla
Jihočeské cihelny, Hostomická cihelna, Moravský cihlářský průmysl Novosedly	Wienerberger Cihlářský průmysl (Ziegelindustrie) - Rakousko	výroba cihel
Západočeské cihelny	České cihelny Meindl - Německo	výroba střešních tašek
<i>země původu</i>	<i>nové podniky</i>	
Německo	Siemens Rožnov p. R., Stříbro - Německo	výroba elektronických součástek pro automobilový průmysl a domácí spotřebiče
Japonsko	Toray Industries Prostějov	textil (tkalcovna a barvírna tkanin)
Japonsko	Matsushita Plzeň	elektrotechnika (montáž televizorů)
USA	Delphi Packard Electric Systems (GM) Dubice, Bakov n. J., Slušovice	výroba autopříslušenství

B. ČESKÝ KAPITÁL V ZAHRANIČÍ

<i>realizované projekty</i>	<i>zahraniční partner</i>	<i>odvětví působení</i>
ČKD Praha	Electric Transport of America, Delaware, USA	výroba kolejových vozidel
Škoda Plzeň	Electric Transit, Dayton, USA	montáž trolejbusů
<i>připravované projekty</i>		
ČKD Blansko	vše v Číně	výroba vodních turbín
Škoda Plzeň		nápojová technika
Tatra Kopřivnice		výroba nákladních automobilů
Škoda Mladá Boleslav.		montáž osobních automobilů

Složitost a nepřehlednost situace a obtížný přístup k informacím zřejmě způsobil to, že pozornost věnovaná odbornou a vědeckou veřejností působení zahraničního kapitálu v České republice je dosud relativně malá. Připomeňme si na tomto místě vybrané **práce institucí (domácích i zahraničních)**, které se zabývají alespoň některými okruhy, relevantními našemu výzkumnému záměru.

Například *Institut pro výzkum veřejného mínění v Praze* se v roce 1995 (IVVM 1995, literatura 7¹) ptal na vliv Německa na naši ekonomiku a rovněž zemi vhodnou ke spolupráci. Mezi respondenty tehdy převážil názor, že "německé investice mohou naši ekonomiku povzbudit". Příznivější mínění vykazují častěji mladí lidé, mezi profesemi zaměstnanci, podle vzdělání vysokoškoláci a podle politické orientace výrazně voliči ODS. Projevují se také regionální rozdíly, když vstřícnější jsou obyvatelé v Praze a v západních Čechách. Při posuzování možné spolupráce se občané orientují obecně především na vyspělé západní země, případně s rozlišením Německa a ostatních západních velmocí.

Šetření *Univerzity ve Würzburgu* (Würzburg 1992, literatura 2²) se zaměřilo na vztah podnikatelské sféry k prostorovému plánování. Jako klady práce veřejné správy hodnotili zástupci podniků především péči o výstavbu nezbytné infrastruktury a stanovení rámců pro hospodářský rozvoj, v záporech se uplatnily nejvíce lhůta vyřízení, byrokratický přístup a malicherný výklad zákonů. Se stoupající velikostí podniku vidí v regionálním plánování partnera.

Publikovaná studie *pražské Česko-německé obchodní a průmyslové komory* se zabývá přímými investicemi v ČR (ČNOPK 1994, literatura 3³). Počet podniků s německou kapitálovou účastí působících v ČR byl v roce 1994 odhadován na 5000, méně než polovina z nich je uváděna v tzv. Firemním kontaktníku (literatura 4). Podle realizovaného šetření většina investic směřovala do nově vzniklých či založených menších průmyslových organizací. Z forem spolupráce převládá joint - venture, založený k zajištění odbytu, získání "odrazového můstku" pro expanzi na Východ a

¹ (IVVM 1995 - 1023 respondentů)

² (Würzburg 1992 - zástupci managementu 47 podniků s více než 11 tis. pracovními místy)

³ (ČNOPK 1994 - zástupci managementu 149 firem z původních 1500 oslovených podniků)

výhodné výrobní náklady. Zhruba u poloviny firem se naplnilo očekávání spojené s podnikáním v ČR.

3. ZAMĚŘENÍ, ORGANIZACE A METODIKA VÝZKUMU

Poznatky prezentované v této studii do určité míry doplňují již rozpracovaná témata sociálních změn, řešených v rámci projektu Grantové agentury ČR "České pohraničí v procesech evropské integrace" (č. 403/93/1085) výzkumným týmem "Pohraničí" SoÚ AV ČR. Smyslem společného projektu (SoÚ, FSE a FE) bylo **rozšířit sledování změn v pohraničí o sociogeografickou dimenzi** a přispět tak ke komplexnímu studiu probíhající transformace se zaměřením na konkrétní specifické území. Vzhledem k omezeným finančním a kapacitním možnostem bylo naším cílem především *vyhledat, popsat a poznat soubor podniků* se zahraničním kapitálem ve specifickém území, které česko-německé pohraničí představuje. Nečinili jsme si nároky na hlubší analýzy, směřující jak dovnitř samotných podniků (sociologie podniku), tak identifikující roli těchto podniků v ekonomice regionu i ČR. Vlastní výzkum podniků se zaměřuje zejména na důvody ke vstupu zahraničních subjektů, vyhodnocení zkušeností a perspektivy vzájemné spolupráce.

Územní rozsah výzkumu - původně okresy sousedící s Německem - byl zvětšen o zbývající *okresy Severočeského a Západočeského kraje*, takže zahrnuje 20 okresů. Rozšíření území umožňuje jak posoudit význam geografické blízkosti hranice (vnitřní a vnější pás), tak sousedství k "bohatšímu" Bavorsku a "chudšímu" Sasku pro průnik zahraničního kapitálu. Třetím pohledem, diferencujícím soubor podniků, je lokalizace z hlediska sídelní struktury. Počítali jsme s tím, že podniky "vypadají a chovají" se odlišně podle toho, zda se nacházejí: a) v Severočeském nebo Západočeském kraji, b) v tzv. vnějším nebo vnitřním pásu, c) v určité velikostní kategorii obcí podle počtu obyvatel.

Podle **Registru ekonomických subjektů (RES)**, vedeného na základě údajů obchodních soudů v krajských městech a centrálně zpracovávaného Českým statistickým úřadem, se zahraniční kapitál ke konci roku 1995 uplatňoval v České republice v cca 33 tis. vykazujících jednotkách. V Registru jsou zahrnuty všechny podnikatelské subjekty, zastupující rozmanité organizace podle druhu, vlastnictví, právní formy, velikosti apod. Věta Registru zahrnuje celkem 24 atributů, přičemž pro naše sledování jsme převzali jako identifikační údaje případně dále pracovali jen s některými z nich:

typ jednotky zjišťování, druh vlastnictví, právní forma organizace, způsob vzniku, převažující činnost, kategorie organizace podle počtu pracovníků a samozřejmě název, sídlo a adresu organizace.

Stěžejní částí společného projektu bylo terénní šetření prostřednictvím **dotazníku**, v základní části složeného z 39 otázek (v řadě případů dále členěných). Jeho koncepce vycházela z kombinace *informací (objektivních daností) o sociálně ekonomické činnosti příslušných podniků a názorů a postojů (subjektivních výpovědí) kompetentních osob*. První blok byl zaměřen na identifikaci českého subjektu. Ve druhém bloku se zabýváme ekonomickými a sociálními aspekty a hodnocením vstupu zahraničního kapitálu, když v úvodu je zařazen soubor otázek

pouze pro organizace působící před rokem 1989. Územní aspekty a posouzení širších souvislostí přeshraniční ekonomické spolupráce jsou obsahem třetího bloku. Blok čtvrtý, připravený v české i anglické verzi, byl určen pro zahraničního partnera (zástupce managementu).

Ve vstupní fázi společného projektu byl podle adresáře RES rozeslán "avízuující" dopis na všechny podniky splňující kritéria, tj. subjekt působící v průmyslu a stavebnictví na území Severočeského a Západočeského kraje, v němž je zastoupen zahraniční kapitál. V každé zkoumané organizaci byla o vyplnění požádána konkrétní kompetentní osoba. **Terénní šetření** bylo provedeno prostřednictvím studentů obou vysokých škol, jakož i vlastních nositelů úkolu. Probíhalo osobním kontaktem ve dvou kolech, a sice v červnu a listopadu 1995. Zaregistrovali jsme značný pohyb v organizacích tohoto typu. Vlastní šetření prokázalo nízkou spolehlivost použitého výchozího zdroje, který vykazuje zřejmé nedostatky až chyby. (Např. závod Deli Lovosice, součást a.s. Čokoládovny Praha ovládané koncernem Nestlé, nevykazuje zahraniční kapitál. Ten je uveden pouze u pražského ústředí firmy.) Proto jsme se se správcem Registru dohodli na jeho společném zpřesnění či vysvětlení "problémových" podniků.

Naše poznatky jsou založeny především na třídění 1.stupně. Snažili jsme se rovněž prostřednictvím třídění vyššího stupně hledat souvislosti, podmíněnosti či vysvětlující proměnné uváděných postojů (daností). Vzhledem k velikosti souboru však jakákoliv zjištění lze interpretovat jen "opatrně" s tím, že nám slouží jako *částečně verifikované hypotézy pro další práce* na tomto tématu. Totéž platí i pro otázky resp. zjištění založená na podstatně zmenšeném souboru podniků. V některých případech se základní soubor snížil až na třetinu (např. u investiční výstavby či hospodářského obratu), obdobně nízkou četnost vykazovala další pořadí u otázek umožňujících více variant odpovědí (týkající se hospodářské komory, lokalizačních faktorů apod.).

Struktura předkládané studie jen do určité míry kopíruje použitý dotazník. Úvodní kapitola (4.) je věnována postihnutí *odvětvové a územní struktury našich a zahraničních subjektů*. Vedle vlastního "zmapování" bylo záměrem potvrdit hypotézu o rozhodujícím podílu německého kapitálu v českém pohraničí, jakož i těsné vazby mezi subjekty po obou stranách státní hranice. Již pilotáž terénního šetření potvrdila, že se bude jednat převážně o organizace nové, založené po roce 1989.

Ve 5. kapitole prezentujeme poznatky, přibližující *vstup a působení zahraničního kapitálu*. Zaměřili jsme se na sledování doby a motivu jeho vstupu do ČR resp. pohraničí. Předpokládali jsme, že část podniků již se zahraničním subjektem spolupracovala před rokem 1989. Tak jako v jiných územích i zde, v česko-německém pohraničí se mezi důvody pro pronikání zahraničního kapitálu zřejmě nejvíce prosazují konkurence v mateřské zemi a výrobní náklady u nás. Dále jsou analyzovány změny v podnicích a jejich příčiny, signalizující do jaké míry se již uplatnil cizí impulz. Očekávali jsme zlepšení ekonomických ukazatelů, jakož i technologické úrovně. Náš zájem se soustředil také na pozitivní a negativní zkušenosti ze společné činnosti, přičemž faktory úspěšnosti podnikatelských subjektů můžeme komparovat s obdobnými výzkumy.

Geografické zaměření všech autorů předurčilo zaměření celého projektu a samozřejmě i studie. Následující kapitoly zachycují *působení podniků v území* (6. kapitola), a to se zaměřením na *diferenciaci podniků v prostoru, podle velikosti a odvětví*: kapitoly 7. - 8. Věnovali jsme se významu (vlivu či přínosu) organizace pro dynamiku rozvoje na regionální a lokální úrovni a názorům jejich zástupců na činnost a potenciální či skutečnou pomoc orgánů veřejné správy. Očekávali jsme, že nejlepší zkušenosti vyjádří kompetentní osoby se základní úrovni samosprávy.

4. IDENTIFIKACE HODNOCENÝCH PODNIKŮ

Podle Registru ČSÚ se na území západních a severních Čech (pracovní vymezení pro česko-německé pohraničí) v době realizace výzkumu nacházelo 830 průmyslových podniků se zahraničním kapitálem, tj. *zhruba třetina z celé České republiky*. Terénním průzkumem se počet reálně existujících podniků zmenšil asi o 30 %, především z důvodu nenalezení (neexistence), zrušení či nepřítomnosti zahraničního kapitálu. Nakonec byly úspěšně dotázány celkem **164 podniky** (28,2 % z 582 skutečně činných podniků, 101 v západních a 63 v severních Čechách). Přitom úspěšnost odpovědí na jednotlivé otázky se různí, a tak v tabulkách prezentované **n** nenabývá stejných hodnot. Vyčerpávající číselné vyjádření k této kapitole obsahují tabulky 2 a 3.

Přibližně 9/10 podniků je zcela *privátních* (se 100% podílem soukromého kapitálu). Více než polovinu tvoří podniky se *smíšeným vlastnictvím*, menší část připadá na podniky s pouze zahraniční kapitálovou účastí. Smíšené vlastnictví je výrazněji zastoupeno u mikropodniků a u podniků spotřebního průmyslu a stavebnictví. Naopak větší podíl podniků s výhradně zahraniční kapitálovou účastí je u velkých podniků nad 500 zaměstnanců a podniků hutnického a strojírenského průmyslu. Ve struktuře zemí původu zahraničního kapitálu se nejvíce uplatňuje Německo (z toho 2/5 Bavorsko).

Nejčastější **právní formou** je *společnost s ručením omezeným*. U firem textilního a kožedělného průmyslu je nejčastější právní formou fyzická osoba. Asi desetinu podniků tvoří akciové společnosti, nadprůměrně u hutnických a strojírenských podniků.

Čtyři z pěti šetřených podniků vznikly *nově po r. 1989*, především v období let 1991-1994, přičemž vstup zahraničního kapitálu byl jedním z nejdůležitějších předpokladů **založení podniku**.

Naprostá většina firem patří do **velikostní kategorie** malých podniků a mikropodniků, tzn. podniků se značnou flexibilitou k tržním podmínkám, které tak představují významný rozvojový faktor česko-německého příhraničí.

Po vstupu zahraničního kapitálu se u více jak třetiny dotázaných podniků realizovala významnější **investice**. Ve většině případů šlo o investice do technologie.

Průměrná **mzda** se příliš neliší od průměrné mzdy v ČR. Jako nejčastější hodnota se vyskytovala částka v rozmezí 8 - 9 tisíc Kč, a to u téměř pětiny případů. Celkem o málo více než polovina firem vyplácí zaměstnancům mzdu od 6 do 9 tisíc Kč.

Tabulka 2 **Základní identifikační údaje hodnocených podniků**

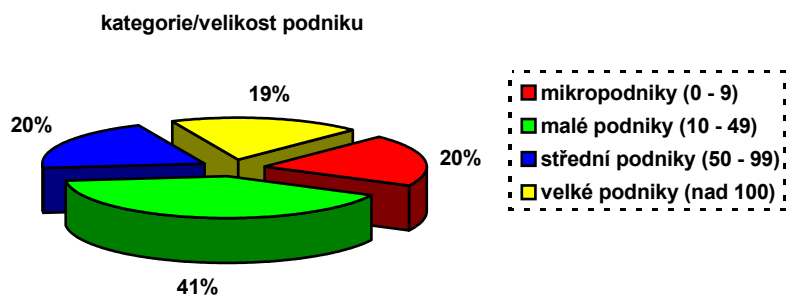
<i>ukazatel</i>	<i>platné n</i>	<i>převažující odpověď</i>	<i>%</i>	<i>ostatní možnosti odpovědí</i>
druh vlastnictví	161	smíšené	56	zahraniční
právní forma	163	spol. s r.o.	81	a.s., v.o.s., fyz. osoba, kom. spol.
typ jednotky	157	právní subjekt	83	vnitroorg. j., ... , závod. j.
způsob vzniku organizace	161	nová	82	sloučením, vyčleněním, rozdělením, privatizací
funkce kompetentní osoby	136	jednatel	43	majitel, ředitel, ... , management vyšší, nižší

Tabulka 3 + grafy **STRUKTURA PODNIKŮ**

A. VELIKOSTNÍ PODLE POČTU ZAMĚSTNANCŮ

(% zastoupení s využitím členění používaného v zemích EU)

<i>kategorie/velikost podniku</i>	<i>Registr ČSÚ</i>	<i>Šetřené podniky</i>
mikropodniky (0 - 9)	26	20
10 - 24	25	26
25 - 49	15	15
malé podniky (10 - 49)	40	41
50 - 74	13	13
75 - 99	6	7
střední podniky (50 - 99)	19	20
100 - 199	6	6
200 - 299	4	7
300 - 499	1	2
500 +	4	4
velké podniky (nad 100)	15	19
celkem - absolutní počet	830	164

B. ODVĚTOVÁ PODLE PŘEVAŽUJÍCÍ ČINNOSTI

(% zastoupení s využitím agregované klasifikace ČSÚ ve třech obdobích s vyjádřením trendu)

odvětví	A	B	C	C abs.	D	T
průmysl hutnický a kovodělný (kromě výroby strojů a zařízení)	13	20	20	28	20	+ -
průmysl strojírenský (kromě dopravních prostředků)	16	17	15	22	16	o
průmysl textilní, oděvní, kožedělný, kožedělný, výroba obuvi	15	17	19	27	19	++
průmysl chemický, gumárenský, plastikářský	7	7	4	5	6	o+
stavebnictví	19	16	16	23	11	--
zbývající odvětví	31	24	26	38	27	-+
celkem subjektů - absolutní počet n	830	137	143		94	x

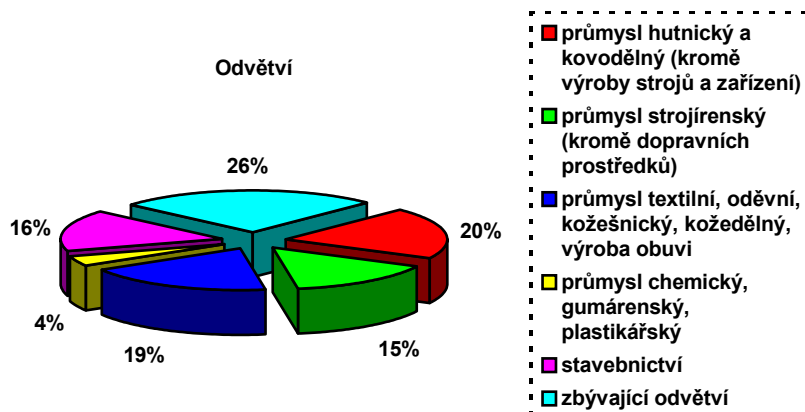
A = hlavní činnost podnikání všech podniků výchozího souboru

B = hlavní činnosti podnikání, která je uvedena na 1. místě v obchodním, resp. živnostenském rejstříku (= hlavní činnost podnikání v době vzniku většiny podniků)

C = hlavní činnost podnikání v současné době na základě dotazníkového šetření

D = hlavní činnost podnikání v nejbližší budoucnosti zjištěna dotazníkovým šetřením

T = trend (na počátku - v době výzkumu - v nejbližší budoucnosti)

Podle **hlavní činnosti podnikání** vytváří základní soubor šetřených podniků čtyři v podstatě stejně zastoupené odvětvové agregace, s výjimkou slabší chemie a silnějších zbývajících (blíže nespecifikovaných) odvětví. Tabulka ve vývojovém srovnání ukazuje na stabilitu vykazované specializace (snad s výjimkou propadu chemie v současnosti). Zvýšení podílu předpokládají jen zástupci textilních podniků, zatímco stavebnictví spíše poklesne.

Přes problematickou spolehlivost Registru je v této tabulce uvedeno **srovnání s výchozím souborem**. Jak ve velikostní, tak v odvětvové struktuře podniků zastoupení jednotlivých kategorií u souboru šetřených podniků, až na výjimky, odpovídá údajům získaným ČSÚ.

5. VSTUP A PŮSOBNÍ ZAHRANIČNÍHO KAPITÁLU

Na našem území se prvek zahraničního kapitálu objevil v podstatě až po roce 1989. Do té doby zde působily pouze nečetné stavební případně montážní organizace. Podle zemí původu převažovaly přirozeně podniky ze socialistického bloku (Polska a tehdejšího Sovětského svazu). Dříve spíše výjimečná účast průmyslových či obchodních organizací ze západní Evropy se prosadila ve střední a východní Evropě po společensko-politických a navazujících ekonomických změnách počátkem 90. let. *Cílem expanze zahraničního kapitálu se stala přirozeně i Česká republika.* S vyspělými ekonomikami sdílíme nejdelší státní hranici ze všech postsocialistických zemí. A právě územní blízkost, snadná dostupnost a nízké výrobní a provozní náklady přispěly k alokaci zahraničního kapitálu do naší republiky.

Zajímalo nás přirozeně, zda určitá **forma spolupráce** již byla provozována před vstupem zahraničního kapitálu do podniku, co bylo bezprostředním motivem k jeho přijetí, jsou-li zřetelné a především čím jsou způsobeny změny v podniku a konečně spokojenost se zahraničním subjektem a společnou činností.

Nadpoloviční většina průmyslových podniků, které již dříve působily - tj. zhruba třetina základního souboru *neudržovala před vstupem zahraničního kapitálu jakoukoliv spolupráci.* Každý sedmý podnik realizoval dodávky surovin nebo polotovarů, nepatrně méně podniků bylo zapojeno do obchodu hotových výrobků.

Dohromady se tak zhruba 30 % podniků podílelo na mezinárodní směně. Zastoupení zbývajících možností je podstatně slabší, jak ukazuje tabulka 4.

Motivace k přijetí zahraničního kapitálu může být různá: pocházet z obou stran, existenčně nutná či jen vylepšující stávající postavení atd. Nejčastějšími příčinami vstupu zahraničního kapitálu do podniků v česko-německém pohraničí byly se zhruba třetinovým podílem *aktivita zahraničního subjektu a vzájemná výhodnost spolupráce*. Ani jeden ze zástupců podniků neuvedl, že se jednalo o zprostředkování poradenské (privátní) organizace nebo centrálními či regionálními státními orgány.

Tabulka 4 **Situace v podnicích před vstupem zahraničního kapitálu**

(% zastoupení platných odpovědí)

a. forma mezinárodní spolupráce	(n 56)
bez jakékoliv spolupráce	55
dodávky surovin nebo polotovarů	17
obchodní výměna hotových výrobků	14
výměna či jednostranná pomoc odborníků	9
zajištění investiční výstavby	5

b. důvody přijetí zahraničního kapitálu	(n 58)
nabídka zahraničního partnera	36
vzájemně výhodná kooperace	33
neuspokojivá situace českého subjektu	9
dosavadní úspěšná obchodní spolupráce	8
jiný	14

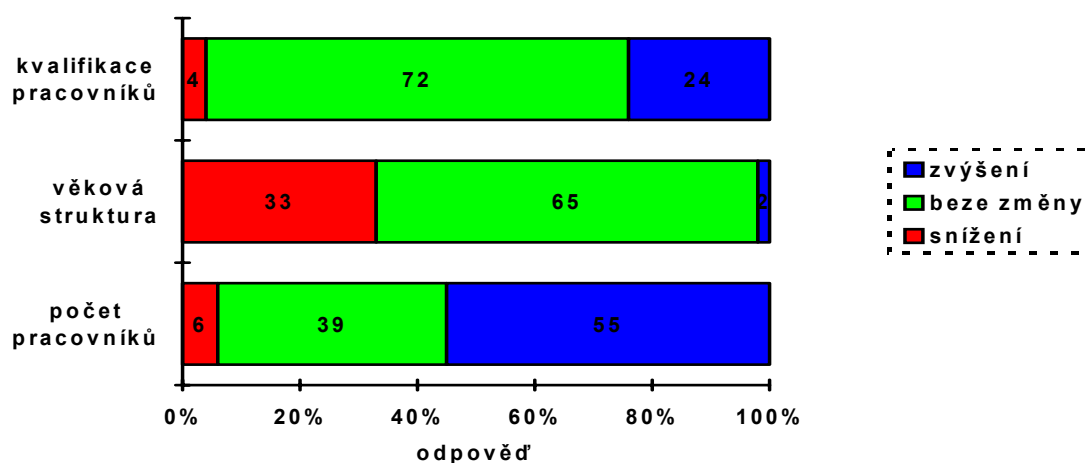
Důsledky přítomnosti zahraničního kapitálu se, podle výpovědí zástupců podniků, výrazně projeví u více než 2/3 podniků. Negativní působení jsme téměř nezaznamenali. Nabídneme-li zástupcům podniků (opět ne novým) více možností, jak se konkrétně projevuje, pak každému z pořadí dominuje vždy jedna ze sedmi nabízených možností. Z platných odpovědí tak připadá více než 40 % v 1. pořadí na *organizaci a řízení*, ve 2. pořadí na *konkurenceschopnost, odbytové možnosti a export* a ve 3. pořadí na *realizaci či přípravu zásadní investice*. Zastoupení zbývajících možností je již podstatně menší. Při vážení zastoupení specifikovaných změn u těchto pořadí prostřednictvím škály jedna až tři musíme dosavadní poznatky do určité míry korigovat (viz tabulka 5).

Tabulka 5 + graf Změny v podnicích způsobené zahraničním kapitálem

a. důsledky přítomnosti zahraničního kapitálu	výsledná známka (vážením tří pořadí, n 85)
organizace a řízení	1,2
technologie a know-how	1,5
dodavatelsko-odběratelské vztahy	1,6
konkurenceschopnost, odbyt, export	1,8
zvýšení základního jmění	2,0
zvýšení výroby a rozšíření sortimentu	2,2
realizace a příprava zásadní investice	2,7

b. hodnocení spolupráce se zahraničním subjektem (% zastoupení jednotlivých známek, n 147)				
1	2	3	4	5
25	40	22	6	7

c. vliv na zaměstnanost (% zastoupení, n 125)	snížení	beze změn	zvýšení
počet pracovníků	6	39	55
věková struktura	33	65	2
kvalifikace pracovníků	4	72	24

Část **b** tabulky 5 seznamuje s **mírou spokojenosti** zástupců podniků se zahraničním subjektem a společnou činností. Naprostá většina z nich je *alespoň částečně spokojena*, když prostřednictvím pětistupňové škály souhrn za “jedničku“ až “trojku“ dosahuje v platných hodnotách více než 85 %. Průměrná hodnota je 2,3.

Otázka na **změny zaměstnanosti** ovlivněné vstupem cizího kapitálu byla sledována prostřednictvím tří ukazatelů, přičemž u všech byly nabídnuty tři možnosti hodnocení (viz část **c** tabulky 5). *Potřeba nových pracovníků* se ukazuje relativně vysoká, přes polovinu podniků zvýšilo početní stavy pracovníků a jen v nepatrné části podniků došlo ke snížení.

O tom, jaké nároky kladou ekonomické změny na demografické složení, vypovídají změny *věkové struktury*. Zástupci 2/3 firem uvedli, že vstup zahraničního kapitálu neměl vliv na věkové složení zaměstnanců. Pokud se toto změnilo, pak se jedná výhradně o omlazení. Data o *kvalifikační struktuře* (alespoň v nejčetněji zastoupené skupině) vcelku korespondují, neboť téměř 3/4 podniků nezměnily požadavky na stupeň vzdělání svých pracovníků.

Související otázkou jsme zjišťovali, nakolik jsou uváděné změny zapříčiněny **mikro- nebo makroekonomickými podmínkami**, zastupovanými na jedné straně přítomností zahraničního kapitálu v podniku a na druhé straně změnou socioekonomických podmínek v ČR. Zástupci podniků tuto skutečnost vyjadřovali proporčním zastoupením (celkem 100 %). *Větší váhu přisuzují vnějšímu prostředí*, při nízkých četnostech odpovědí jsou častější poměry: 20 ku 80 či 40 ku 60 než opačné případně vyrovnané podíly.

6. PŮSOBENÍ PODNIKŮ V ÚZEMÍ

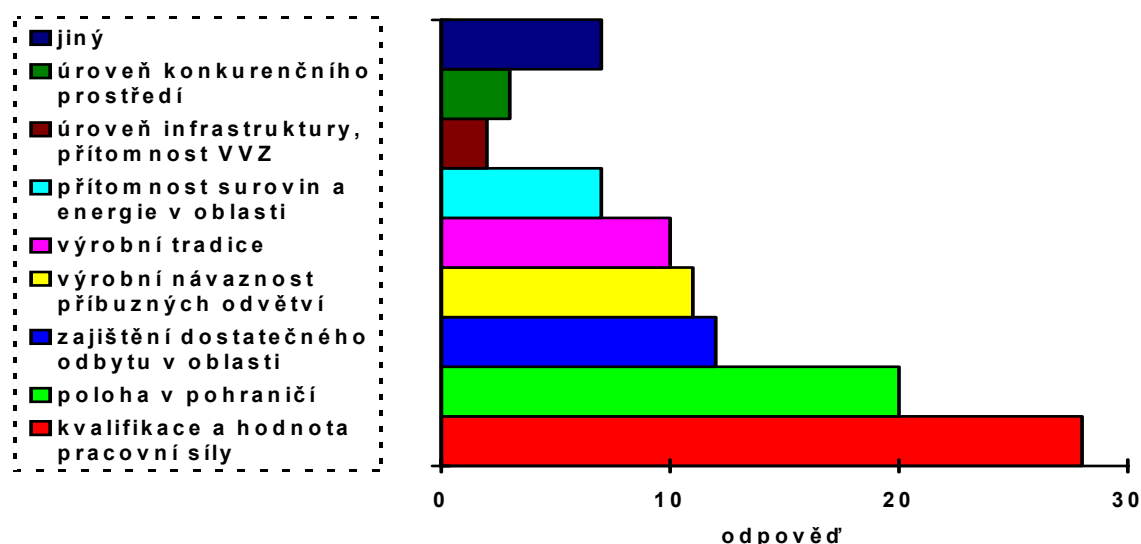
Činnost firmy probíhá vždy pod vlivem prostředí (územních podmínek), v němž působí. V rámci výzkumu vstupu a působení zahraničního kapitálu nás také zajímalo chování podniků v území: lokalizační faktory, které vedly k založení podniku a ke vstupu zahraničního kapitálu, a dodavatelsko-odběratelské vztahy.

Hodnoty území jsme sledovali ve dvou časových horizontech, a to při založení podniku a při vstupu zahraničního kapitálu. Mezi lokalizační faktory jsme zahrnuli jak faktory působící na vstupy a výstupy podniku, tak faktory přírodní, sociální, ekonomické i geopolitické. Respondenti (kompetentní zástupci podniků) měli možnost vybrat maximálně tři důvody (podle důležitosti).

Tabulka 6 + graf **Význam lokalizačních faktorů pro podnik**

(% zastoupení podle platných odpovědí ze tří pořadí)

lokalizační faktor	při založení (n 340)	při vstupu zahr. kapitálu (n 240)
kvalifikace a hodnota pracovní síly	28	26
poloha v pohraničí	20	19
zajištění dostatečného odbytu v oblasti	12	15
výrobní návaznost příbuzných odvětví	11	13
výrobní tradice	10	11
přítomnost surovin a energie v oblasti	7	6
úroveň infrastruktury, přítomnost VVZ	2	2
úroveň konkurenčního prostředí	3	1
jiný	7	7

Nejdůležitějším lokalizačním faktorem se ukázala pracovní síla (především její kvalifikace). Jak ukazuje tabulka 6, **faktor pracovní síly** hrál nejdůležitější roli u přibližně třetiny podniků při založení a u více jak čtvrtiny podniků při vstupu zahraničního kapitálu. Největší význam měla kvalifikace a hodnota pracovní síly pro podniky textilního a strojírenského průmyslu a pro podniky s výhradně zahraničním kapitálem.

Mezi faktory, které respondenti uvedli na druhém místě zaujímá významné místo faktor *polohy v pohraničí* při založení podniku a faktor *výrobní tradice* při vstupu zahraničního kapitálu do podniku. Poloha v pohraničí se nadprůměrně projevila při zakládání podniků chemického a strojírenského průmyslu a výrobní tradice hlavně při vstupu zahraničního kapitálu do podniků strojírenského a chemického průmyslu.

Surovinový faktor se výrazněji prosazuje u podniků hutnických a těžkého strojírenství při založení a ve strojírenských podnicích při vstupu kapitálu. *Zajištění odbytu, resp. trhu v oblasti* bylo nejdůležitějším faktorem jak pro vznik, tak i pro vstup zahraničního kapitálu u stavebních firem, pro jejichž vznik hrál sekundární roli faktor *výrobní návaznosti*.

Na otázku hodnotící rozhodnutí o umístění výrobní činnosti navazuje **ocenění stávajících podmínek v lokalitě z hlediska rozvoje podniku**. Míru spokojenosti vyjadřovali zástupci podniků prostřednictvím školní stupnice (výborné - 1 až neuspokojivé - 5) postupně pro osm daností. Podle dosažených výsledných hodnot se danosti rozpadají do tří skupin, jak je patrné z tabulky 7. Nejlepší hodnocení vykazuje, ve shodě s lokalizačními faktory, skupina hodnotící **pracovní sílu**. Jen pro *kvalifikaci a pracovní morálku* platí, že většina platných odpovědí (více než 40 %) je označena stupněm dva. Ačkoliv *daňové podmínky* jsou shodné pro celé území ČR a nejsou regionálně diferencovány, vidí je zástupci podniků jako vůbec nejhůře hodnocenou podmínku rozvoje podniků.

Zkoumána byla rovněž poloha a působení firmy v rámci sídla. Při **specifikaci mikropolohy** jsme rozlišovali tři možnosti, vycházející v podstatě z tradičního urbanistického přístupu. Dvoutřetinová většina podniků je umístěna v *periferní části (výrobní zóně)* dotčených měst a obcí, čtvrtina leží v centrální části. Zbytek připadá na přechodnou zónu případně jiné umístění (uvedena např. lomová činnost).

Návazně jsme se ptali, zda umístěním a činností firmy dochází k **ovlivnění prostředí**. Vyrovnané zastoupení pozitivních a negativních odpovědí jsme zjistili jen u podotázky *spolupráce při rozvoji lokality*. U všech ostatních podotázek (viz tabulka 7b) převažují nesouhlasné odpovědi.

Jestliže se v šetřených podnicích realizovala **investiční výstavba**, pak naprostá většina staveb byla lokalizována v *místě podniku* (až 70 %), případně v ne příliš vzdáleném okolí specifikovaném jako příslušný či sousední okres. Snažili jsme se rovněž podchytit **záměry podniků** do budoucnosti se zaměřením na územní aspekt. Nejčastěji zástupci podniků deklarují potenciální *rozšíření resp. budování dalšího provozu* (tabulka 7c).

Tabulka 7 **Působení podniků v území**

a. hodnocení místních podmínek	výsledná známka (z pětistupňové škály, n 138)
kvalifikace pracovní síly	2,3
cena pracovní síly	2,4
pracovní morálka	2,5
doprava	2,7
infrastruktura	2,8
surovinové zdroje	2,9
možnost získání prostor	3,2
daňové podmínky	3,4

b. působení výroby v sídle	% zastoupení souhlasu (n 131)
spolupráce při rozvoji lokality	49
využití společné infrastruktury	38
prolínání funkcí v území	28
střet s jinými funkcemi v území	8
ekologické problémy	7

c. změna výrobních prostor	% zastoupení souhlasu (n 138)
rozšíření	64
přemístění	23
budování dalšího provozu	50
získání vhodnějších prostor	34

Podniková činnost je stále více závislá na dalších ekonomických subjektech, ať již působí na straně podnikových vstupů či výstupů. Zajímalo nás, jakou roli z pohledu těchto **dobavatelských a odběratelských vztahů** (vyjádřeno stupnicí 1=100% až 5=0%) hrají jednotlivé námi specifikované *oblasti v tuzemsku i zahraničí* pro sledované podniky. K tomuto určení jsme se rozhodli pro všeobecně známou neochotu ekonomických subjektů poskytovat přesnou lokalizaci kooperujících organizací.

Nejvíce dobavatelských i odběratelských vztahů, jak ukazuje tabulka 8, mají sledované podniky s oblastí *českého pohraničí a s jinými oblastmi Německa*. Ukazuje se, že území ČR hraje významnější roli jako dobavatel surovin, zboží a služeb než jako odběratel produkce sledovaných podniků. Mimočeská území vykazují přibližnou vyrovnanost dobavatelско-odběratelských vztahů.

Význam blízkosti Německa se nám potvrdí, hodnotíme-li 5 vymezených oblastí z hlediska nejintenzívnějších kooperačních vazeb s územím západočeského a severočeského pohraničí. Tyto vazby jsou z hlediska podnikových strategií nejdůležitější. Do zahraničí resp. Německa směřuje sice méně dobavatelско-odběratelských vztahů než do ČR, podíl nejintenzívnějších vazeb je však vyšší. S jinými oblastmi Německa je má plná třetina šetřených podniků.

Tabulka 8 + graf Zapojení oblastí do dodavatelsko-odběratelských vztahů

A. CELKOVÉ HODNOCENÍ

(souhrnné hodnoty: 1 - vše, 2 - hodně, 3 - málo, 4 - výjimečně, 5 - vůbec ne, n 131)

<i>oblast</i>	<i>dodavatel</i>	<i>odběratel</i>
české pohraničí	3,6	3,9
české vnitrozemí	3,8	3,9
německé pohraničí	4,1	4,1
jiné oblasti Německa	3,7	3,7
ostatní území	4,3	4,2

B. Rozsah a intenzita vazeb

(% zastoupení podle platných odpovědí, n 131)

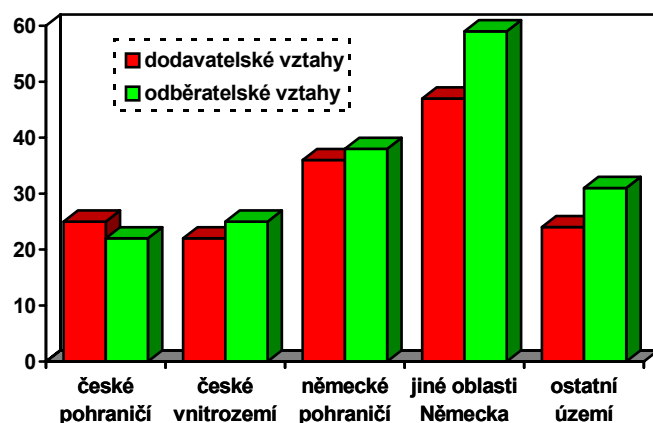
<i>oblast</i>	<i>dodavatelské vztahy</i>			<i>odběratelské vztahy</i>		
	<i>a</i>	<i>b</i>	<i>c</i>	<i>a</i>	<i>b</i>	<i>c</i>
české pohraničí	67	25	22	58	22	16
české vnitrozemí	64	22	18	57	25	17
německé pohraničí	39	36	18	39	38	18
jiné oblasti Německa	53	47	32	51	59	36
ostatní území	34	24	10	35	31	13

a - podniky, které mají s příslušnou oblastí vztahy

b - podniky s intenzivními vazbami, vyjadřujícími 100 - 75 % závislost

c - podíl intenzivních vazeb z celkových

Podíl intenzivních vazeb

V další části této kapitoly se pokusíme vysvětlit, jaký vliv na rozsah a intenzitu dodavatelsko-odběratelských vztahů má druh vlastnictví, doba vstupu zahraničního kapitálu a velikost podniku. Vliv odvětvové struktury je popsán v kapitole 8.

Podniky se smíšeným *vlastnictvím* jsou nejvíce orientovány na české vnitrozemí a české příhraničí. Naopak do německého příhraničí směřují dodavatelsko-odběratelské vztahy podniků s pouze zahraničním kapitálem, přičemž se nejedná pouze o německé subjekty.

Z *časového hlediska* jsme zjistili, že německé pohraničí i německé vnitrozemí se do dodavatelsko-odběratelských vztahů zapojuje později: nejdříve spíše dodávkami, později také jako odbytiště.

Dodavatelsko-odběratelské vztahy v rámci českého příhraničí mají největší význam pro *mikropodniky a malé podniky*, přičemž u mikropodniků jde ve většině případů o pouze jednostrannou závislost. S německým pohraničím udržují kooperační vztahy především malé podniky do 25 zaměstnanců jako dodavatelé a do 50 zaměstnanců jako odběratelé. Dodavatelské a odběratelské vztahy podniků se zahraničním kapitálem v českém příhraničí s německým vnitrozemím jsou jak z hlediska intenzity, tak i velikostní kategorie podniků vyrovnané.

Převážná většina **vazeb mezi podniky a veřejnou správou** se odehrává na nižší územně správní úrovni (lokální a okresní), která je přibližně vymezena rozsahem běžných pracovních kontaktů a odpovídá zhruba sociálněgeografickým mikroregionům. Přitom převážná část (přibližně dvě třetiny) dotázaných podniků hodnotí tyto vztahy jako pozitivní a uvádí *alespoň částečnou podporu a pochopení* úřadů. Na druhé straně se vztahy k institucím na makroregionální úrovni (ministerstva a jiné centrální úřady) nemá většina firem (cca 60%) žádné zkušenosti. Podniky které uvedly, že mají zkušenosti s centrálními úřady jejich přístup hodnotili většinou neutrálně až negativně.

Ze škály činností zabezpečovaných institucemi veřejné správy byl podniky jednoznačně pozitivně hodnocen pouze *průběh správního řízení*. Naopak jako neuspokojivá se nejčastěji jeví nabídka lokality pro uskutečnění ekonomického záměru.

Tabulka 9 **Činnost veřejné správy ve vztahu k podnikům**

<i>a. podpora jednotlivých úrovní záměrům podniků</i>	<i>výsledná známka</i>	<i>n</i>
obecní, městský úřad vč. stavebního úřadu	2,0	128
okresní úřad, úřad práce, finanční úřad atd.	2,2	132
krajské úřady (expozitury ministerstev apod.)	2,9	60
ministerstva, jiné ústřední orgány	2,8	55

(Použita stupnice: 1 - plné pochopení a podpora, 2 - částečná podpora, 3 - lhostejný vztah, 4 - žádná podpora, nepochopení, 5 - neví/neuvažováno)

b. konkrétní působení bez ohledu na úroveň	výsledná známka	n
péče o infrastrukturu	3,2	124
stanovení podmínek pro rozvoj území	3,3	124
nabídka lokality vytvoření výrobní oblasti	3,3	124
průběh správního řízení	3,1	124

(Použita stupnice: 1 - nejlepší až 5 - nejhorší)

Hospodářská komora (HK) by měla jako odvětvová instituce garantovat vývoj hospodářské sféry a jejích jednotlivých odvětví v regionu. Vztah sledovaných podniků k regionu lze částečně vnímat i prostřednictvím jejich vztahu k HK.

Vztah podniků ke komoře, pokud vůbec existuje, je dán buď pouze *pasivním členstvím* nebo *spoluprací a využíváním služeb*, které komora svým členům poskytuje. Téměř třetina firem uvedla, že nemá na hospodářskou komoru žádný kontakt, což je důvodem jejich nečlenství. Další, poměrně vysoký podíl firem uvádí, že jim HK nemá co nabídnout. Do jaké míry tato odpověď vypovídá o skutečné nepotřebnosti kontaktu a samostatnosti firem, nebo jde o problém daný nízkou úrovní informovanosti nebylo specifikováno. Pouze asi pětina dotázaných firem je *členem HK*, a to přímo nebo zprostředkovaně přes jinou organizaci. Především mikropodniky a malé podniky (téměř 80%) zatím nenavázaly s komorou žádný kontakt.

Nad otázkou co od hospodářské komory očekávají byla ochotna se zamyslet pouze asi polovina respondentů. Naprostá většina jich od HK očekává *pomoc při získávání či zprostředkování kontaktů* pro svůj výrobní a obchodní program. Méně významným požadavkem je dále poskytování informačního servisu firmám. Ukazuje se, že podniky postrádají především pomoc s orientací v makroekonomickém prostředí.

7. PROSTOROVÁ DIFERENCIACE HODNOCENÝCH PODNIKŮ

Rozšíření území našeho výzkumu umožňuje analyzovat průnik zahraničního kapitálu **v několika prostorových aspektech**. Předpokládali jsme totiž, že působnost sledovaných podniků je rovněž diferencována v území, že podniky "vypadají a chovají" se odlišně podle toho, zda se nacházejí:

- a) v Severočeském nebo Západočeském kraji, tj. v sousedství k "bohatšímu" Bavorsku a "chudšímu" Sasku,
- b) v tzv. vnějším (příhraničním) nebo vnitřním pásu, pro posouzení významu geografické blízkosti (vzdálenosti) hranice,
- c) v určité velikostní kategorii obcí podle počtu obyvatel, s indikací vlivu sídelní struktury v řešeném území.

Jedná se tedy o **tři diferenciační přístupy**, založené na lokalizaci sledovaných podniků. Metodou geografického srovnávání doplňujeme regionální diferenciaci diferenciací strukturální, a to z hlediska velikosti analyzovaných podniků a jejich odvětvové struktury.

Prvním strukturálním pohledem je srovnání souborů podniků **Severočeského a Západočeského kraje**. Nejedná se pouze o zjednodušený princip v rámci administrativního uspořádání ČR, ale v úvahu je vzat i faktor povahy sousedících území německého pohraničí. Zatímco západočeské pohraničí sousedí převážně s územím Bavorska, severočeské pohraničí s novými spolkovými zeměmi Sasko a Durynsko. V mnoha aspektech se toto členění potvrzuje jako smysluplné.

Druhou uvažovanou dichotomií je rozdělení sledovaného území na zmíněný **vnější a vnitřní pás**. Vnější pás je tvořen 13 okresy přímo sousedícími s Německem, vnitřní pás zbývajícími 7 z 20 okresů, které svou polohou náleží už k okresům vnitrozemským, avšak bezprostředně navazují na pohraniční okresy.

Jako třetí byla uvažována diferenciací podniků podle **velikostní struktury obcí**, ve kterých jsou lokalizovány. Velikostní struktura byla účelově vytvořena rozdělením obcí do tří kategorií podle počtu trvale bydlících obyvatel. Vznikla agregací původně jemnějšího členění. Pracujeme s následujícími kategoriemi: venkovské obce a malá města s počtem obyvatel do 5 tisíc, středně velká města od 5 do 50 tisíc a velká města s více než 50 tisíci obyvatel. Analyzované podniky se nacházely v 62 obcích - viz tabulka 10, mezi nimi jsou dominantně zastoupeny obce městského typu (tj. druhá a třetí kategorie).

Při hodnocení prostorové diferenciací si musíme být vědomi, že podstatnou část podniků Západočeského kraje, vnitřního pásu a velkých měst tvoří podniky lokalizované v Plzni. To může do určité míry zkreslit získané poznatky. Diferenciací řešeného území podle okresů, jakož i sídelní strukturu a rozmístění hodnocených podniků přibližují mapy 1 a 2.

Tabulka 10 **Lokality šetřených podniků v Západočeském a Severočeském kraji**

<i>okres</i>	<i>obec</i>
Domažlice	Domažlice, Horšovský Týn, Kdyně
Cheb	Aš, Františkovy Lázně, Cheb, Mariánské Lázně, Skalná, Vintřívov
Karlovy Vary	Jenišov, Karlovy Vary, Ostrov, Otovice, Toužim
Klatovy	Horažďovice, Klatovy
Plzeň - město	
Plzeň - jih	Blovice, Nýřany, Přeštice, Stod, Třemošná
Plzeň - sever	Líně, Staříkov
Rokycany	Rokycany
Sokolov	Chodov, Krajková, Kraslice, Locket, Rychnov, Řasnice, Sokolov
Tachov	
Česká Lípa	Česká Lípa, Nový Bor, Stráž p.R., Žandov
Děčín	Děčín, Rumburk, Varnsdorf
Chomutov	Chomutov, Perštejn, Údllice
Jablonec n.N.	Jablonec n.N.
Liberec	Frydlant, Liberec
Litoměřice	Litoměřice, Roudnice n.L., Štětí, Terezín, Žalhostice
Louny	Blšany, Kryry, Louny
Most	Litvínov, Most
Teplice	Bílina, Duchcov, Teplice, Rtyně n.B.
Ústí n.L.	Chabařovice, Trmice, Ústí n.L.

V další části jsou prezentovány dosažené výsledky za všechny přístupy najednou, a to postupně u jednotlivých znaků, odpovědí na otázky či mínění zástupců hodnocených podniků. Pokud základní soubor nebyl u určitého znaku (např. druh vlastnictví) územně diferencován, nevěnujeme tomuto přístupu (např. vnější a vnitřní pás) zpravidla v dalším textu pozornost.

U znaku **druh vlastnictví** se projevují diference mezi severem a západem a mezi obcemi. Zatímco na severu převažují podniky se 100 % zahraničního kapitálu, na západě je poměr podniků s odlišným druhem vlastnictví vyrovnaný. Ve velkých městech jsou nadprůměrným podílem zastoupeny podniky kapitálově smíšené. Vyšším podílem fyzických osob jako **právní formy** se vyznačují západočeské podniky. Je rovněž patrné, že s velikostí obce roste podíl společností s ručením omezeným.

Nově **vzniklé firmy** převažují na západě, mírně ve vnitřním pásu a nejčastěji se vyskytují také ve velkých městech. V roce 1991 vznikaly podniky zejména ve velkých městech, ale též v nejmenších obcích, zatímco vznik nových firem v letech 1992 a 1993 je typický pro města střední kategorie.

Ve velkých městech jsou koncentrovány mikropodniky a velké podniky, mírnou převahu mají mikropodniky ve vnějším, zatímco střední podniky ve vnitřním pásu. Ve **velikostní struktuře podniků** se naprosto liší severní a západní část česko -

německého pohraničí. Zatímco na západě převažují podniky velké a malé, na severu mikropodniky.

U **odvětví** stavebnictví jsme nezjistili mezi šetřenými podniky žádné územní rozdíly, tzn. že je rovnoměrně rozmístěno. Častější výskyt podniků textilního a chemického průmyslu je patrný v západočeské části, textil je frekventovanější i ve vnějším pásu a středních a nejmenších obcích. Strojírenské podniky se zahraničním kapitálem se naopak častěji nalézají v severočeské části, ve vnitřním pásu a ve velkých městech.

Umístěním realizovaných **investic** se liší podniky podle krajů, když na severu nejčastěji investovaly v místě podniku (tj. v témže sídle) a na západě v sousedním okrese (tzn. ne v nejbližším okolí). Z hlediska velikosti obcí nejčastěji investovaly podniky středně velkých měst.

Spokojenost se zahraničním partnerem více vyjadřují podniky vnějšího pásu a středně velkých měst, zatímco ve velkých městech ji hodnotí jako průměrnou.

Změny ve strukturách zaměstnanců se projevily odlišně v diferenciaci sever-západ a vnější-vnitřní pás: v severočeské části se více zlepšila vzdělanostní struktura, ke zvýšení počtu a omlazení zaměstnanců došlo častěji ve vnitřním pásu.

Nadprůměrně vysoké **mzdy** vyplácejí podniky častěji na severu. Zde jsou 2/3 podniků se mzdou vyšší než 9 tis. korun, na západě naopak téměř polovina podniků vyplácí zaměstnancům v průměru méně než 8 tis. korun měsíčně. Ve vnějším pásu jsou častěji zastoupeny podniky hodnotící své zaměstnance průměrnou mzdou v rozmezí 8 - 9 tis. korun.

Z hlediska **mikrolokalizace** (polohy uvnitř sídla) jsou firmy vnitřního pásu častěji umístěny v přechodné zóně a v centrální části. O *změnách výrobních prostor* uvažují spíše podniky vnitřního pásu a podniky západočeské, které chtějí rozšířit stávající prostory nebo získat nové. Při hodnocení *důsledků působnosti* v území podniky vnitřního pásu častěji připouštějí možnost střetu funkcí, severočeské podniky naproti tomu možnost spolupráce při rozvoji lokality.

Vedle všemi přijímaného hlavního **motivů vstupu zahraničního kapitálu**, kterým je hodnota pracovní síly, je ve vnějším pásu a v západočeské části význam přikládán také poloze v pohraničí. Severočeské podniky si cení více odvětvové návaznosti a možnosti odbytu v oblasti.

Dodavatelско-odběratelské vztahy ve vnějším pásu jsou více vázány na obě české oblasti a německé pohraničí, ve vnitřním pásu podniky častěji komunikují s německým vnitrozemím a ostatním územím. Diferencovanější jsou přitom odběratelské vztahy.

V názorech respondentů na **podporu podniků veřejnou správou** a k její činnosti zaujímá západočeská oblast převážně vágní postoj. Severočeská část má naopak vyhraněnější názory v kladném i záporném smyslu. Tato odlišnost je patrná pro lokální i okresní úroveň státní správy a samosprávy. Ve vnějším pásu jsou podniky subjektivně více podporovány institucemi veřejné správy na okresní úrovni.

Při hodnocení stavu **přeshraniční spolupráce** ji severočeské podniky a podniky vnějšího pásu považují za dosud nedostatečnou. Ve vnitřním pásu převládá názor, že intenzita přeshraniční spolupráce do budoucna poklesne.

8. VELIKOSTNÍ A ODVĚTVOVÁ DIFERENCIACE

Dalším aspektem analýzy sledovaných podniků bylo zjišťování vlivu jejich **velikosti dané evidenčním počtem pracovníků** na názory jejich představitelů a chování podniků v území, v němž jsou lokalizovány a v němž působí. V identifikační části jsme si potvrdili, že základní soubor je podle tohoto kritéria dostatečně diferencován. Hodnocení významu velikostní diference podniků nemělo smysl v případě znaků, jejichž obsah je velikostně diferenciacním principem podmíněn.

S velikostní strukturou podniků jsme pracovali obdobně jako v předcházejících částech. Tzn., že byla vytvořena agregací původních skupin do nových 4 skupin s pracovními názvy : **mikropodniky, malé podniky, střední podniky a velké podniky** (viz tabulka 2 v části 3.).

Z hlediska hodnocení vazby velikosti podniku na jeho *identifikační znaky* je velmi často zjevná diference vyplývající z podmínek stanovených pro definici znaku.

V případě **druhu vlastnictví** se soubor podniků rozpadá na mikropodniky a ostatní kategorie. V nejmenších podnicích (0 - 9 pracovníků) převládá totiž téměř ze 3/4 vlastnictví smíšené, zatímco u ostatních se s rostoucí velikostí zvyšuje význam zcela zahraničního. Ten u malých a středních podniků činí 40 %, u velkých více než polovinu ze všech firem této velikostní kategorie.

Právní forma jednoznačně vykazuje podmíněnost velikostní strukturou. Se stoupající velikostí podniku roste podíl celkově nejméně zastoupenější formy společnosti s ručením omezeným, a to z více než čtvrtinového zastoupení u mikropodniků na dvoutřetinové zastoupení u podniků velkých. Další v pořadí významnou právní formou nejmenších podniků je fyzická osoba, zatímco u středních a velkých je to pochopitelně akciová společnost.

Tabulka 11 **Druh vlastnictví a právní forma podniků**

(% zastoupení velikostních kategorií u obou znaků, n 152)

velikostní kategorie	vlastnictví			právní forma	
	zahraniční	smíšené	fyzická osoba	spol. s r.o.	akc. spol.
mikro	14	25	62	20	7
malé	41	41	38	43	13
střední	20	19	0	22	20
velké	25	15	0	15	60

V **typu jednotky** zjišťování nejsou markantní rozdíly. V 80 % podniky vystupují jako právní subjekt. Do jisté míry specifikum malých a středních podniků (10 - 49

resp. 50 - 99 pracovníků) představuje 15 % z nich, působících jako vnitroorganizační jednotka zapsaná v obchodním rejstříku.

Nejobvyklejším **způsobem vzniku** podniků bylo jejich založení jako nového subjektu. Tato forma zcela dominuje u malých a mikropodniků (94 a 84 %). V případě středních a zejména velkých podniků byla doplněna privatizací státního vlastnictví. **Časové zařazení** vzniku podniků koresponduje se vstupem zahraničního kapitálu do nich, vzhledem k tomu, že většina podniků vznikla po roce 1990. Je patrné, že velikost podniku nehrála významnou roli při období jeho vzniku ani době přijetí kapitálu ze zahraničí. Přesto je nutné vzít v úvahu určitou diferenci mezi mikropodniky a velkými podniky. Zatímco podniky s více než 100 zaměstnanci proces vzniku i vstupu zahraničního kapitálu podstoupily ve většině případů dříve, tj. v letech 1991 a 1992, mikropodniky do něj vstoupily převážně později, tedy v letech 1993 a 1994.

Z hlediska **převažující činnosti** je velmi dobře patrná odlišnost mezi podniky. Je možné uvažovat o určité specializaci podniků dané velikostní kategorií na určitou výrobní činnost. Doménou mikropodniků je stavebnictví, v němž působí 40 % z nich. Naopak o jisté "příhodnosti" pro strojírenství lze uvažovat v souvislosti s frekvencí výskytu kovodělné výroby a výroby strojů a zařízení u velkých podniků: v tomto odvětví je aktivní třetina podniků této velikostní kategorie. Malé a střední podniky nejsou zdaleka tak vyhraněné. Přesto je pro ně typická zejména textilní a oděvní výroba, dále též strojírenství a u malých podniků ještě průmysl skla a keramiky.

Tabulka 12 **Převažující činnost v nejdůležitějších odvětvích**

(% zastoupení podniků, n 98)

velikostní kategorie	textil, oděvy, obuv	hutnictví, strojírenství	stavebnictví
mikro	9	18	52
malé	52	32	26
střední	29	18	13
velké	10	32	9

Ekonomický rozvoj podniku nepochybně ovlivňuje také úvahy o jeho budoucím rozvoji. V tomto případě jde o porovnání **hlavní činnosti podnikání v současnosti a v nejbližších příštích letech**. Přes rozdílný počet odpovědí ze srovnání vyplynulo, že podniky vcelku *nehodlají významněji měnit* hlavní předmět činnosti svého podnikání ve smyslu odvětvové klasifikace. Za zmínku stojí pouze očekávané snížení podílu malých podniků činných ve stavebnictví, pokles strojírenských podniků střední velikostní kategorie a konečně snížení textilních firem mezi velkými podniky.

Velikost podniku má bezesporu významný vliv i na možnost **realizace investiční výstavby**. Z tohoto pohledu existuje zřetelná diference mezi velkými podniky na jedné straně a ostatními na straně druhé. Zatímco velké podniky ve více než 80 %

případů realizovaly investiční akce významnějšího charakteru, ostatní, ale zejména mikropodniky investovaly minimálně nebo vůbec.

Přítomnost zahraničního kapitálu se projevila diferencovaně také ve **strukturách zaměstnanců**. Zajímaly nás změny v početním stavu, věkovém a vzdělanostním složení zaměstnanců. Největší setrvačnost v tomto pohledu projevují mikropodniky, které nejčastěji nezměnily stav ani jedné ze struktur. Dvě třetiny podniků ostatních kategorií zvýšily počet zaměstnanců. Snížením věkového průměru byly neaktivnější velké podniky, z nichž každý druhý podnik zlepšil věkové složení, zatímco malé a střední podniky pouze v jedné třetině. Zlepšení vzdělanostní úrovně nejčastěji dosáhly malé firmy, a to přibližně ve třetině z nich. Méně aktivní v tomto smyslu byly velké a střední podniky, z nichž pouze necelá čtvrtina dosáhla zlepšení vzdělanostní struktury zaměstnanců.

Tabulka 13 **Pozitivní změny ve strukturách zaměstnanců**

(% zastoupení podniků, v nichž došlo ke změně, n 125)

charakter změny	kategorie podniků			
	mikro	malé	střední	velké
zvýšení počtu	31	61	61	62
snížení věku	12	35	35	46
zvýšení vzdělání	8	31	23	25

Rozdíl ve výši **průměrných mezd** neukazuje jednoznačný vztah k velikosti podniku. Firmy jsou podle charakteru rozložení mzdové úrovně sdruženy do dvou skupin. Jednak jsou to malé a velké podniky typické tím, že největší část z nich se pohybuje v pásmech blízkých průměrné mzdě (7 - 9 tis. Kč). Jednak je to skupina středních a mikropodniků se spíše extrémním rozdělením mezd do pásma nižších (6 - 7 tis. Kč) nebo naopak vyšších (10 - 11 tis. Kč) mzdových ohodnocení.

Jistým vyjádřením úrovně fungování firem je spokojenost jejich zástupců (mluvčích) s dosavadní **spoluprací se zahraničním subjektem**. Ta se jeví odlišně v různých velikostních kategoriích. Jako nejspokojenější se ukazují velké a malé podniky s velmi podobnou strukturou názorů rozdělenou do pěti stupňů hodnotící škály. Téměř 70 % z nich hodnotí spolupráci kladně. Středně velké podniky udávají nejvyšší podíl průměrně spokojených. Mezi nespokojenými vedou mikropodniky, z nichž více než pětina uvádí dva nejvyšší stupně nespokojenosti.

Tabulka 14 **Spokojenost se zahraničním subjektem**

(% zastoupení jednotlivých možností, n 142)

míra spokojenosti	kategorie podniků			
	mikro	malé	střední	velké
zcela spokojen	20	28	26	26
spokojen	33	43	33	41
spokojen s výhradami	23	19	26	22
nespokojen	7	5	8	7
zcela nespokojen	17	5	7	4

Hodnocení územní stránky činnosti šetřených podniků uvádíme, obdobně jako v kapitole 5., **lokalizačními faktory**. Důvody vedoucí k založení podniku *nejsou významněji diferencovány velikostí*. K nejfrekventovanější kombinaci hodnotící kladně kvalifikaci a hodnotu pracovní síly se jako významný lokalizační faktor v případě mikropodniků prosazuje geografická mikropoloha prostřednictvím zdůraznění možností odbytu v oblasti působení. Ani důvody vedoucí ke vstupu zahraničního kapitálu se neliší, celková hodnota odpovídá zastoupení v dílčích (podle velikosti podniků - počtu pracovníků) souborech.

Názory podniků na **vliv podmínek v lokalitě na rozvoj** jejich činnosti také *nejsou diferencovány* jejich velikostí. Vyhraněnější názory v kladném i záporném slova smyslu mají jen střední a velké podniky na dopravní spojení a vybavenost lokality. Tolerantnější k daňovým podmínkám jsou velké podniky. K možnosti získání výrobních prostor se skeptičtěji staví střední a velké podniky.

Umístění hlavního provozu šetřených podniků potvrdilo obecné principy mikrolokalizace ve vztahu k velikosti podniků. S rostoucí velikostí roste podíl firem lokalizovaných v periferní části obce (70 % velkých podniků) a naopak klesá podíl lokalizací v centru, kde jsou častěji umístěny mikropodniky (25 % z nich) a malé podniky (17 % z nich).

Činnost podniků v území vyvolává pozitivní i negativní důsledky. Podle názoru zástupců podniků samotných bez rozdílu velikosti téměř nedochází ke *střetu jejich funkcí* s ostatními funkcemi v území. Naopak téměř polovina mikropodniků je přesvědčena, že *funkce prolínají* s jejich činností. S rostoucí velikostí toto přesvědčení klesá. Vybavení lokality či širšího území *technickou infrastrukturou* je častěji využíváno většími podniky (tj. středními a velkými, přibližně polovinou z nich). Názory na možnost *ekologicky problémového chování* podniků jsou vcelku vyjádřeny bezkonfliktností a mezi podniky se příliš neliší. Podniky jsou též relativně jednotné v názoru, že jejich činností a umístěním dochází ke *spolupráci s dalšími subjekty* směřující k rozvoji lokality. Nejčastěji toto pozitivum hodnotí velké podniky, a to ze 2/3 případů.

Úvahy o **prostorových změnách** své činnosti souvisejí s velikostí podniku. Vcelku jsou poměrně frekventované. Zatímco velké a střední podniky častěji plánují rozšíření stávajících výrobních prostor nebo vybudování dalšího provozu (2/3 a 1/2 podniků těchto kategorií), malé podniky uvažují o přemístění nebo nalezení vhodnějších prostor (1/3 případů).

Názory zástupců podniků na **podporu veřejné správy** na nižší tj. obecní i okresní úrovni jsou jasně diferencovány jejich velikostí. Častěji pozitivně ji hodnotí velké podniky, ostatní se vyjadřují pouze jako průměrně či méně spokojené. S institucemi veřejné správy na regionální a centrální úrovni většina podniků nemá zkušenosti. Logicky mezi středními a velkými je podíl nezkušených poněkud nižší, maximálně jeden ze dvou podniků.

Při **hodnocení činnosti** orgánů veřejné správy nehraje roli velikostní struktura podniků. Firmy se poměrně shodují v názorech na jednotlivé aktivity poskytované veřejně správním sektorem. Pouze mikropodniky jsou kritičtější k péči o infrastrukturu, naopak větší podniky projevují poněkud vyšší spokojenost se stanovením podmínek pro rozvoj území a nabídkou lokality pro prosazení výrobní oblasti.

Členství v hospodářské komoře je rovněž v převážné míře záležitostí velkých podniků, z nichž přibližně třetina přiznala některou z forem účasti. Nejčastějšími důvody nečlenství jsou chybějící kontakty na komoru a dále názor, že komora nemá co nabídnout. Tyto důvody zřejmě nejsou podmíněny velikostí podniku. Specifikum v tomto tvoří mikropodniky, z nichž třetina vůbec neví o existenci komory. *Velikostní struktura není diferencujícím faktorem* ani v očekávání nabídky služeb hospodářské komory. Podniky jak vyplývá z předcházejících kapitol shodně požadují nejčastěji zprostředkování kontaktů na své zakázky.

Následující část se zabývá vlivem odvětvové struktury podniků na vstup a důsledky působení zahraničního kapitálu v průmyslových podnicích v západočeském a severočeském pohraničí. Za tímto účelem jsme podle převažující činnosti soubor 164 šetřených podniků rozdělily do následujících šesti skupin:

- **průmysl hutnický a kovodělný,**
- **průmysl strojírenský (kromě dopravních prostředků),**
- **průmysl textilní, oděvní, kožešnický, kožedělný a výroba obuvi (dále jen textilní průmysl),**
- **průmysl chemický, gumárenský a plastikářský (dále jen chemický průmysl),**
- **stavebnictví,**
- **a ostatní průmyslová odvětví.**

Základní informaci o zastoupení jednotlivých odvětví byla již podána v tabulce 2 ve 2. části této studie.

Před vstupem zahraničního kapitálu, jak již bylo uvedeno, přibližně 55% hodnocených podniků neudržovalo žádnou spolupráci se zahraničím. Především

podniky hutnické a kovovýroby byly bez jakýchkoliv zahraničních kontaktů. Naopak nejvíce kontaktů výrobních i obchodních uvedly strojírenské podniky (asi 75 %).

V této souvislosti nás zajímaly důvody, které vedly podniky k přijetí zahraničního kapitálu. Respondenti mohli uvést až tři důvody. Nejdůležitějším důvodem podniků k **přijetí zahraničního kapitálu** byla za celý soubor *nabídka zahraničního partnera a možnosti oboustranné vzájemně výhodné kooperace*. Z pohledu odvětvové příslušnosti podniků se však ukazují značné rozdíly. U hutnických a kovovýrobních podniků byly nejvýznamnějšími důvody *neuspokojivá situace českého subjektu a nabídka zahraničního partnera*. Oba důvody dohromady vysvětlují zhruba ze 70 % přijetí zahraničního kapitálu. Hlavní motivací k přijetí zahraničního kapitálu ve strojírenských podnicích byla *neuspokojivá situace české subjektu* (2/3) a *nabídka zahraničního partnera* (1/3). Naopak dominantním motivem u podniků textilního průmyslu byla *možnost oboustranné vzájemně výhodné spolupráce* (60 %) a *neuspokojivá situace českého subjektu* (23 %). U podniků chemického průmyslu se podílela řada důvodů, z nichž nejvýznamnější byla *nabídka zahraničního partnera* (40 %), která hrála také vůbec nejvýznamnější roli u stavebních firem (50 %).

Vliv zahraničního kapitálu v obecné poloze se významně projevil především v hutnictví (ve všech podnicích), v textilním průmyslu (90 % podniků) a asi ve třetině strojírenských a stavebních podniků. Specifikujeme-li **změny ekonomických ukazatelů**, pak v 78 % podniků znamenal vstup zahraničního kapitálu *zvýšení obratu*, v 68 % *zvýšení podílu exportu* a v 56 % *zvýšení zisků*. U 2/3 hutnických a kovovýrobních podniků došlo sice k snížení výroby a tím také ke snížení celkového obratu, naopak se ale výrazně zvýšil u všech podniků export a asi u poloviny došlo ke zvýšení ziskovosti. Téměř všechny strojírenské podniky zvýšily svůj podíl na vývozu, asi u poloviny se zvýšil obrat a zisk. Nejvíce pozitivně se projevil vstup zahraničního kapitálu do textilních podniků. Přibližně 90 % jich zaznamenalo zvýšení obratu, u všech došlo ke zvýšení exportu a přes polovinu jich vykázalo zvýšení zisku. 9/10 podniků chemického průmyslu zvýšilo svůj exportní podíl, 3/4 jich zvýšilo obrat a "pouze" necelá třetina jich zvýšila svůj zisk. U většiny stavebních firem zůstala zachována původní úroveň obratu, ale asi u 70 % podniků se zvýšil zisk.

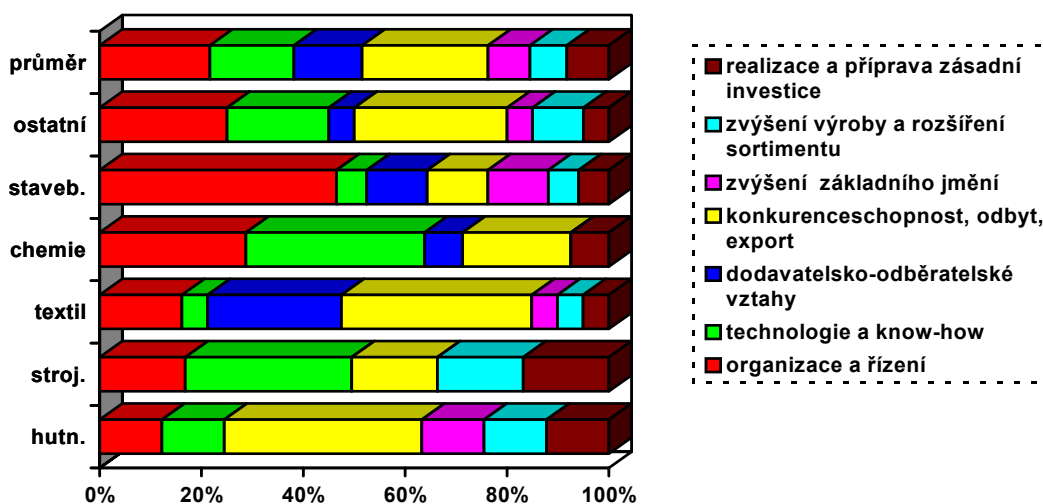
Po vstupu zahraničního kapitálu došlo také ke **změnám ve struktuře zaměstnanosti**. U více jak poloviny podniků došlo k nárůstu *počtu* zaměstnanců, který se nejvíce projevil u textilních podniků. Nadprůměrný byl také u hutnických, kovovýrobních a strojírenských podniků. Třetina podniků vykázala omlazení *věkové struktury* zaměstnanců, především opět textilní podniky. Přibližně ve čtvrtině podniků došlo ke zvýšení *kvalifikace zaměstnanců*, daleko nejvýrazněji u strojírenských firem.

S **průvodními projevy**, které vedly k výše uvedeným změnám nás seznamuje vyčerpávajícím způsobem tabulka. Ukazuje se, že podniky tyto změny přisuzují především zvýšení konkurenceschopnosti a tím i zvýšení odbytových a exportních možností, dále pak změnám v organizaci a řízení podniků a ve zvýšení technologické úrovně. Zvýšení *konkurenceschopnosti, odbytových a exportních možností* se nejvíce projevilo v podnicích hutnického, kovodělného a textilního průmyslu. *Transfer know-how a nových technologií* byl hlavním důvodem změn hospodářských výsledků u chemických a strojírenských podniků. *Změna organizace a řízení práce* se zase nejvýrazněji uplatnila ve stavebních firmách.

Tabulka 15 + graf **Důsledky přítomnosti zahraničního kapitálu**

(% zastoupení jednotlivých odpovědí na celkovém počtu odpovědí, respondenti mohli označit až tři možnosti)

příčina změn	hutn.	stroj.	textil	chemie	staveb.	ostatní	průměr
organizace a řízení	12	17	16	27	47	25	21
technologie a know-how	12	33	5	33	6	20	16
dodavatelsko-odběratelské vztahy	0	0	26	7	12	5	13
konkurenceschopnost, odbyt, export	38	17	37	20	12	30	24
zvýšení základního jmění	12	0	5	0	12	5	8
zvýšení výroby a rozšíření sortimentu	12	17	5	0	6	10	7
realizace a příprava zásadní investice	12	17	5	7	6	5	8

Poznámka: Podíly jednotlivých odvětví jsou srovnatelné s výjimkou chemického průmyslu, jehož zastoupení je slabší (pouze 4 % ze všech podniků). Sloupcové součty se rovnají 100 %.

Zástupci podniků měli dále odhadnout, nakolik změny, ke kterým došlo po vstupu zahraničního kapitálu jsou důsledkem právě této transakce. Hutnické, kovovýrobní, textilní a strojírenské podniky v průměru uvádějí, že uvedené změny v podnicích jsou z 70-75 % *důsledkem působení zahraničního kapitálu*. U stavebních firem cca ze 40 % a u chemických podniků pouze z 16 %. Zde se tedy subjektivně více uplatnily změny socioekonomických podmínek v České republice.

Kvalitu *pracovní síly*, a to jako **lokalizačního faktoru** i **hodnocení podmínek v lokalitě**, nejvíce oceňují podniky hutnictví a těžkého strojírenství, cenu pracovní síly pak hlavně firmy zaměřené na chemickou výrobu. Na třetím místě hodnotí území je "pracovní morálka", kterou negativně hodnotily hlavně textilní firmy. "Surovinové zdroje" nejlépe hodnotí chemické podniky a nejhůře podniky hutnické a strojírenské.

9. POSTAVENÍ POHRANIČÍ A ÚROVEŇ PŘESHraniČNÍ SPOLUPRÁCE

V návaznosti na obecná východiska působení zahraničního kapitálu v ČR (kapitola 2.) nás zajímal také názor zástupců šetřených podniků na význam pohraničí z hlediska širších vazeb i jejich konkrétního působení. Důvodem pro zařazení otázek tohoto typu byla rovněž možnost srovnání odpovědí tohoto souboru s ostatními výzkumy týmu Sociologického ústavu AV ČR v Ústí n.L. Ty jsou orientovány na sociální změny v česko-německém pohraničí studované v rámci grantového projektu České pohraničí v procesech evropské integrace a vycházejí z kvótního výběru obyvatel žijících v pohraničí.

Postavení česko-německého pohraničí v rámci republiky posuzovali zástupci podniků, pro současné období a tatáž nabídka možností platila pro nejbližší budoucnost. Česko-německé pohraničí je jednoznačně považováno za *rozvojové území těžící zejména z geografické polohy* - viz tabulka 16. Zajímavé je rovněž vývojové srovnání podílů jednotlivých variant. U prvního pořadí zástupci podniků očekávají pokles výhody geografické polohy se souběžným stíráním odlišností pohraničí od ostatního území, které bude vyrovnáno vyšší potřebou specifických opatření v ekologii. Předpokládají rovněž zvýraznění sudetoněmecké problematiky.

Tabulka 16 + graf **Postavení česko-německého pohraničí v rámci republiky**

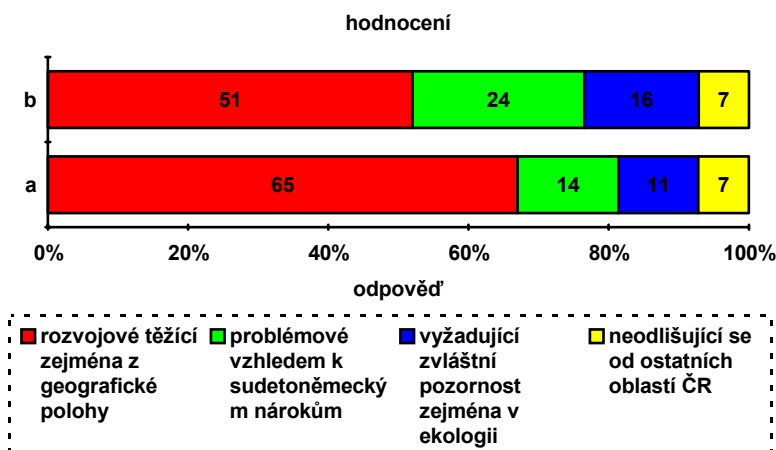
a. V SOUČASNOSTI (n 175)

b. V NEJBLIŽŠÍ BUDOUCNOSTI (n 153)

(% zastoupení platných odpovědí v součtu za obě pořadí,

dopočet do 100 % jiná možnost)

hodnocení	a	b
rozvojové těžící zejména z geografické polohy	65	51
problémové vzhledem k sudetoněmeckým nárokům	14	24
vyžadující zvláštní pozornost zejména v ekologii	11	16
neodlišující se od ostatních oblastí ČR	7	7

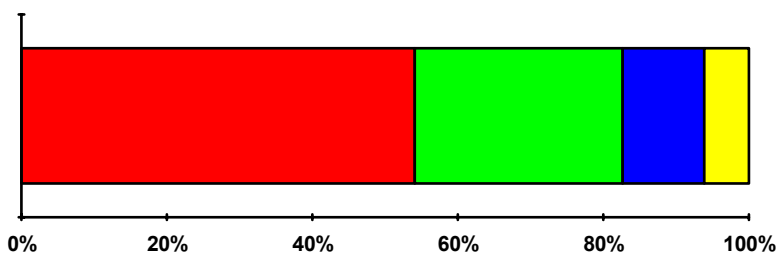
Také názor na postavení česko-německého pohraničí diferencuje soubor šetřených podniků, když např. na severu Čech je jejich představiteli přirozeně uváděno vyšší zastoupení ekologické problematiky v současnosti, ale také obava ze sudetoněmeckých nároků do budoucna.

Zajímalo nás rovněž jak **dosažená úroveň spolupráce na česko - německé hranici, tak možné scénáře do budoucna**. V obou případech jsme nabízeli škálu čtyř možností, odlišně však specifikované. Pro každé z období je, podle názoru zástupců podniků, typická jedna varianta, když získala přes polovinu respektive 2/3 platných odpovědí.

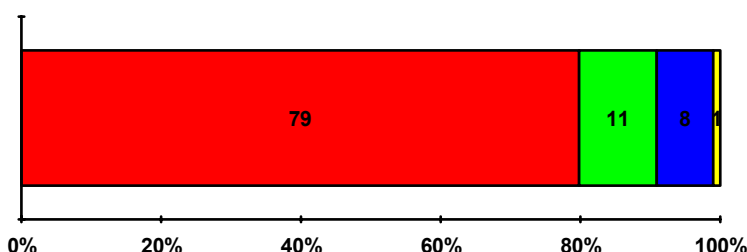
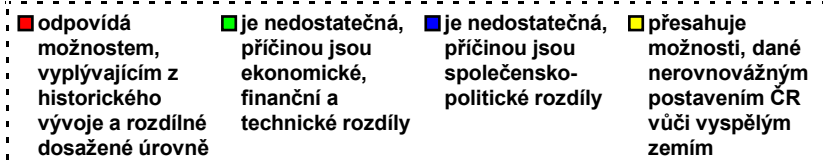
Tabulka 17 + grafy **Úroveň přeshraniční ekonomické spolupráce s Německem**

(% zastoupení platných odpovědí)

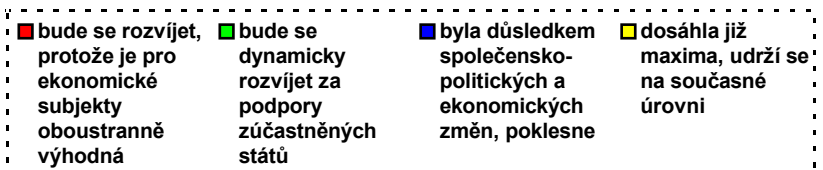
a. V SOUČASNOSTI (n 133)	
odpovídá možnostem, vyplývajícím z historického vývoje a rozdílné dosažené úrovně	53
je nedostatečná, příčinou jsou ekonomické, finanční a technické rozdíly	28
je nedostatečná, příčinou jsou společensko-politické rozdíly	11
přesahuje možnosti, dané nerovnovázným postavením ČR vůči vyspělým zemím	6
b. V PERSPEKTIVĚ (n 143)	
bude se rozvíjet, protože je pro ekonomické subjekty oboustranně výhodná	79
bude se dynamicky rozvíjet za podpory zúčastněných států	11
byla důsledkem společensko-politických a ekonomických změn, poklesne	8
dosáhla již maxima, udrží se na současné úrovni	1

a. v současnosti

b. v perspektivě

V současnosti dosažená úroveň přeshraniční ekonomické spolupráce s Německem odpovídá možnostem, vyplývajícím z historického vývoje a rozdílné dosažené úrovně. Do budoucna se bude nepochybně rozvíjet, protože je pro ekonomické subjekty oboustranně výhodná. Téměř 2/5 zástupců podniků považuje stávající úroveň za nedostatečnou, byť odlišně specifikují důvody pro tento stav. Doplníme-li ke spontánní spolupráci také politicky podporovanou, vyslovuje se devět z deseti zástupců podniků pro její rozvoj.

Mezi severočeskými zástupci podniků se výrazně častěji vyskytuje názor, že současný stav přeshraniční ekonomické spolupráce je nedostatečný a jeho příčinou jsou ekonomicko - technické rozdíly. "Západočeši" se naopak nadstandardně přiklánějí k tvrzení, že spolupráce přesahuje možnosti, dané nerovnovážným postavením ČR vůči Německu. V perspektivě na severu upřednostňují dynamický rozvoj za podpory zúčastněných států, na západě očekávají pokles intenzity spolupráce, která byla důsledkem společenskopolitických a ekonomických změn.

Určitou "nástavbu" mezinárodních vztahů na regionální úrovni představuje poslední otázka této části. V ní jsme se ptali, jaký vliv předpokládají zástupci podniků na svůj podnik v případě našeho vstupu do Evropské unie. Téměř polovina zástupců

podniků (46 %) se přiklání k názoru, že vstup ČR se pozitivně projeví na podnik. Plná pětina se domnívá, že naše republika v nejbližších pěti letech do EU nevstoupí. Negativní vlivy se téměř nevyskytují, čtvrtina očekávaný vstup do EU hodnotí neutrálně.

10. SHRnutí

Záměrem společného výzkumného projektu Sociologického ústavu AV ČR, Fakulty sociálně ekonomické UJEP a Fakulty ekonomické ZČU byla vstupní sonda do problematiky lokalizace a uplatnění zahraničního kapitálu v průmyslových podnicích česko-německého pohraničí. Vzhledem k omezeným kapacitním a finančním možnostem se konečným cílem stala předkládaná studie, zabývající se *deskripcí stavu (situace) a identifikací souvislostí k územním (prostorovým, geografickým) aspektům sledovaného předmětu a prostředí jeho působení.*

Zásadní metodologickou otázkou bylo stanovení priorit při řešení úkolu: tj. zda klást důraz na specifikaci samotných podniků a úlohu prostředí, v němž působí potlačit, nebo preferovat úlohu prostředí jako faktoru ovlivňujícího lokalizaci a realizaci ("chování") kapitálových investic ze zahraničí do českého průmyslu (resp. česko-německého pohraničí). Autoři zvolili druhý přístup, tedy *popis a hledání souvislostí vlivu geografické polohy.*

Vlastní výzkum se soustředil na sledování určitého souboru podniků vymezených předmětově a územně. Získané poznatky a hodnocení mají tedy zčásti diskutabilní platnost, neboť nejsou vztaženy ke komparativnímu (řádovostně nadřazenému) souboru ani v jednom kritériu výběru. *Nebylo naším cílem* porovnávat průmyslové podniky se zahraničním kapitálem v česko-německém pohraničí ani s podniky bez cizího kapitálu, ani s podniky v České republice či jiné rigorózně vymezené oblasti.

Soubor šetřených podniků vznikl na základě úspěšného dotazování u všech podniků splňujících stanovená kritéria, zahrnutých v Registru ekonomických subjektů ČSÚ. Dosaženou návratnost - více než 20 % z podniků evidovaných RES resp. téměř 30 % z prokazatelně činných podniků - považujeme (ve srovnání s obdobnými výzkumy) za dostatečně reprezentativní. Totéž platí o rozsahu (velikosti) souboru - celkem 164 podniků. Území definované jako česko-německé pohraničí bylo účelově vymezeno administrativním uspořádáním okresů Severočeského a Západočeského kraje. Informace a poznatky získané terénním sběrem prostřednictvím tazatelské sítě zachycují názory kompetentních zástupců podniků a reagují na situaci z konce roku 1995.

Účelem části výzkumu zpracované jako identifikace podniků bylo poznání *struktury a diference* základního souboru jak podle kvantitativních (např. velikost podle počtu pracovníků), tak kvalitativních (legislativní určení) znaků. Naprostá většina šetřených podniků je zcela privátních, mírně převažuje smíšené vlastnictví a nejčastější právní formou je společnost s ručením omezeným. V souboru dominují podniky nově vzniklé po roce 1989, přičemž právě vstup zahraničního kapitálu byl jedním z nejdůležitějších předpokladů založení podniku. Ve velikostní struktuře se uplatňují především malé podniky a mikropodniky (kategorie s 10 - 49 resp. do 10

pracovníků), v odvětvové struktuře jsou poměrně rovnoměrně zastoupena všechna odvětví (jejich agregace) zpracovatelského průmyslu a stavebnictví.

Hodnocení působení zahraničního kapitálu, jeho vlivu na změny v podnicích samotných a jejich chování podmíněné územně resp. geografickou polohou je spjato se změnou makroekonomických poměrů po roce 1989. Jako nejčastější *motivaci vstupu cizího subjektu* do souboru šetřených podniků jsme zjistili nabídku zahraničního partnera a vzájemně výhodnou kooperaci obou subjektů, větší iniciativa přicházela tedy zvenčí. *Pozitivní změny* ve společných podnicích se projevily především v jejich organizaci a řízení, zavedení technologie a know-how a uspořádání dodavatelsko-odběratelských vztahů. Možná překvapivě nízká je proměna zaměstnaneckých struktur. V hodnocení *společné činnosti* a konání partnerského podniku v zahraničí převažuje spokojenost (jednoznačná, s výhradami a částečná).

Další sledovaný tematický okruh můžeme charakterizovat jako vnímání územních podmínek pro podnikání společných subjektů a zároveň případný zpětný vliv prostoru (polohy) a jeho vlastností. Jednoznačně nejdůležitějším *lokalizačním faktorem* pro založení podniku (i vstup zahraničního kapitálu) je pracovní síla, její kvalifikace a hodnota. Na obecnější úrovni je pozitivně hodnocena výrobní tradice. V agregované podobě se však více uplatňují přednosti česko-německého pohraničí resp. silné stránky české ekonomiky, definované jako geografická poloha (blízkost), zajištění odbytu (trhu) v oblasti a výrobní návaznost. *Posouzení stávajících podmínek* z hlediska rozvoje podniku opět vyzdvihuje pracovní sílu (vedle již uvedených vlastností také pracovní morálku), naopak nejhůře reflektují zástupci podniků daňové podmínky. Nejvíce *dodavatelsko-odběratelských vztahů* mají šetřené podniky v rámci českého pohraničí a německým vnitrozemím, vazby na Německo jsou však intenzivnější.

Prostorový aspekt se projevilo jako *diferenční prvek* z hlediska charakteru a chování podniků, a to ve smyslu rozdílů mezi Severočeským a Západočeským krajem, jakož i mezi vnějším (příhraničním) a vnitřním pásem. U podniků na severu zkoumaného území dominují podniky s výlučně cizím kapitálem, jedná se převážně o mikropodniky, jsou zde také častější nadprůměrné mzdy. Úroveň přeshraniční spolupráce je považována dosud za nedostatečnou. Podniky vnějšího pásu projevují větší spokojenost se zahraničním partnerem, v hodnocení motivu vstupu kapitálu zvýrazňují faktor polohy, jsou rovněž těsněji spjaty se snáze dosažitelnými oblastmi. Třetím přístupem v této části bylo hledání rozdílů, podmíněných velikostí sídla, v němž je podnik lokalizován.

Vnitřní diferenciací souboru šetřených podniků byla sledována prostřednictvím velikosti dané počtem pracovníků a odvětví činnosti. *Velikostní struktura* nepochybně souvisí s právní formou, realizací investiční výstavby a změnou zaměstnaneckých struktur. Pro každou ze čtyř kategorií je příznačná určitá výrobní specializace (např. mikropodniky ve stavebnictví). Podniky vcelku nehodlají významněji měnit hlavní *předmět činnosti* svého podnikání. Důsledky přítomnosti zahraničního kapitálu se projevily zvýšením konkurenceschopnosti, odbytu a exportu především u podniků hutnických a textilních, změnou technologie a know-how u podniků strojírenských a

chemických, zatímco organizace a řízení se změnilo ve stavebnictví. Další dílčí získané poznatky jsou uvedeny přímo v příslušných kapitolách (7. a 8.).

Česko-německé pohraničí je posuzováno jednoznačně za rozvojové území těžící zejména z geografické polohy, byť tato výhoda bude do budoucna zřejmě slábnout. Stávající úroveň *přeshraniční spolupráce* odpovídá možnostem - vyplývajícím z historického vývoje a rozdílné dosažené úrovně - a bude se dále rozvíjet, protože je pro ekonomické subjekty oboustranně výhodná. Zástupci šetřených podniků očekávají příznivý vliv potenciálního *vstupu České republiky do Evropské unie*.

Jak můžeme posuzovat působení zahraničních subjektů na českou ekonomiku dnes a do budoucna? Kapitálové investice a joint-ventures každopádně představují významný fenomén národní ekonomiky trvalého charakteru, pomocí kterého dochází nejen k oživení ekonomiky jako takové, ale zároveň k motivaci našich ekonomických subjektů. Nezbytnou podmínkou pro "zvýšení zájmu" o podnikání v ČR je pak kromě jiného legislativní sladění se západoevropským standardem. Můžeme rovněž očekávat ustálení německého podílu v ekonomice a trhu ČR, který vzhledem k podmíněnostem historickým, společenským, geopolitickým atd. bude vždy vysoký až dominantní. Svou roli hrají a v budoucnu zřejmě posílí příhraniční spolupráce, využívající vedle makroekonomických výhod také geografické polohy. Zde více než kde jinde půjde o "střet" národních a zahraničních subjektů při využití potenciálu území či získání trhu pro odbyt výrobků.

PŘÍLOHA

EKONOMICKÁ SPOLUPRÁCE Z POHLEDU ZAHRANIČNÍHO PARTNERA

Blok IV. či vložka našeho dotazníku může do určité míry korigovat hodnocení vzájemné spolupráce. A to přestože návratnost této části byla zhruba třetinová oproti celému dotazníkovému šetření. Celkem jsme získali 54 dotazníků vyplněných zástupcem zahraničního managementu, tvořících dále hodnocený soubor podniků.

Jedním z metodických nedostatků (neúspěchů šetření) bylo, že neznáme přímé partnery v České republice působících společných podniků podle země původu kapitálu. Ochotu vypovídat o úrovni vzájemné spolupráce projevili nadprůměrně zástupci německých podniků (bezmála 2/3 ze všech cizích podniků), a tak můžeme prezentované poznatky chápat (s vědomím určité nepřesnosti) i jako postoj německých subjektů. Téměř polovina ze všech podniků připadá na Bavorsko, společně s ostatními starými zeměmi pak přes polovinu, Sasko se uplatňuje desetinou. Jiná území se významněji neuplatňují, ať již se jedná o sousední státy, ostatní Evropu případně zámoří.

Z identifikačních znaků vyplývá, že nadpoloviční většina cizích podniků je označována za společnost s ručením omezeným (GmbH resp. Ltd.), kolem 15 % podniků je vykazováno za akciovou společnost či fyzickou osobu podnikatele. Podle *převažující činnosti* (kódované obdobně jako u našich subjektů) zjistíme nejvíce podniků stavebních a hutnických včetně těžkého strojírenství (zhruba po pětinovém podílu z platných odpovědí, ve druhém případě dohromady se strojírenstvím přes 1/4). Textilní průmysl v širším pojetí je zastoupen 13 %, chemický 5%. Zbytek připadá na ostatní průmyslová odvětví.

Sledujeme-li *dobu založení cizích podniků*, můžeme konstatovat, že zhruba polovina cizích podniků provázaných kapitálově se subjekty česko-německého pohraničí vznikla od konce druhé světové války do konce 80. let. Zbytek se rozpadá rovným dílem na starší období (některé podniky pocházejí i z minulého století) a nejnovější časový horizont tj. léta společensko-ekonomické transformace nejen ČR, ale také změn v celé nebo alespoň střední Evropě. Například cizích podniků založených v roce 1992 je v našem souboru téměř tolik, co pocházejících ze 60. let.

Pro rozložení podniků podle *velikostní kategorie (počet pracovníků)* je typická koncentrace na počátek a konec stupnice. Více než polovina je podniků největších - nad 500 pracovníků. Třetinou se podílejí dvě nejnižší kategorie - tj. do 25 pracovníků. Vysvětlení hledíme v příchodu dvou typů kapitálu resp. organizací.

Snažili jsme se též zjistit, zda se cizí podniky setkaly s nějakými *problémy ve své zemi*, pokud se rozhodly založit společný podnik v českém pohraničí. Téměř polovina se s nimi nesetkala, necelá pětina deklaruje nepochopení veřejné správy a nedostatek informací jak o ČR, tak o potenciálním partnerovi.

Pro vstup zahraničního kapitálu *do konkrétního českého podniku* jsme nabídli celkem 11 možností, přičemž jsme využili ještě volby jejich pořadí (1. - 3.). Typickou, nejvíce zastoupenou kombinací se zhruba třetinovým podílem, je odpověď: *rozdílné výrobní náklady, finanční podmínky výroby a význam blízkosti hranice včetně polohy*

podniku. Shrňeme-li všechna pořadí, pak přistupují navíc další důvody: zajištění odbytu a možnost oboustranně vzájemně výhodné kooperace. V *obecné poloze* posuzovali zástupci cizích podniků obdobné faktory postupně a stanovovali jejich význam. Zde za nejdůležitější stanovují *blízkost trhu*, s malým odstupem následovanou *výrobní tradicí a řemeslnou zručností*, jakož i podnikatelským a obchodním myšlením. Všechny tři faktory mají nejvíce odpovědi "velký význam". Příznivou mentalitu národa hodnotí jako středně významnou, organizační struktura výrobních jednotek hraje malou či žádnou roli.

Dále jsme se ptali na obecné poznatky, spojené s působením zahraničního kapitálu (cizích podniků) v České republice. Ve dvou otevřených otázkách respondenti vyjadřovali tyto konkrétní názory na

a. překážky většího vstupu zahraničního kapitálu do podniků v ČR:

celní předpisy, administrativní bariéry, legislativa, byrokracie (i "katastrofální"), daňové otázky, neinformovanost o ČR, právní nejistota, vlastnické poměry k nemovitostem, vysoké ceny nájmu (objektů), dlouhodobá návratnost investic, všeobecně špatná platební morálka, nekonvertibilita Kč (v době výzkumu), jazyková bariéra, nízká "funkčnost" trhu, oboustranná nesolidnost jednání (záměrů), telekomunikace, investice, přezaměstnanost, "přinutit pracovníky ministerstev dělat svoji práci",

b. nedostatky vedení našich podniků:

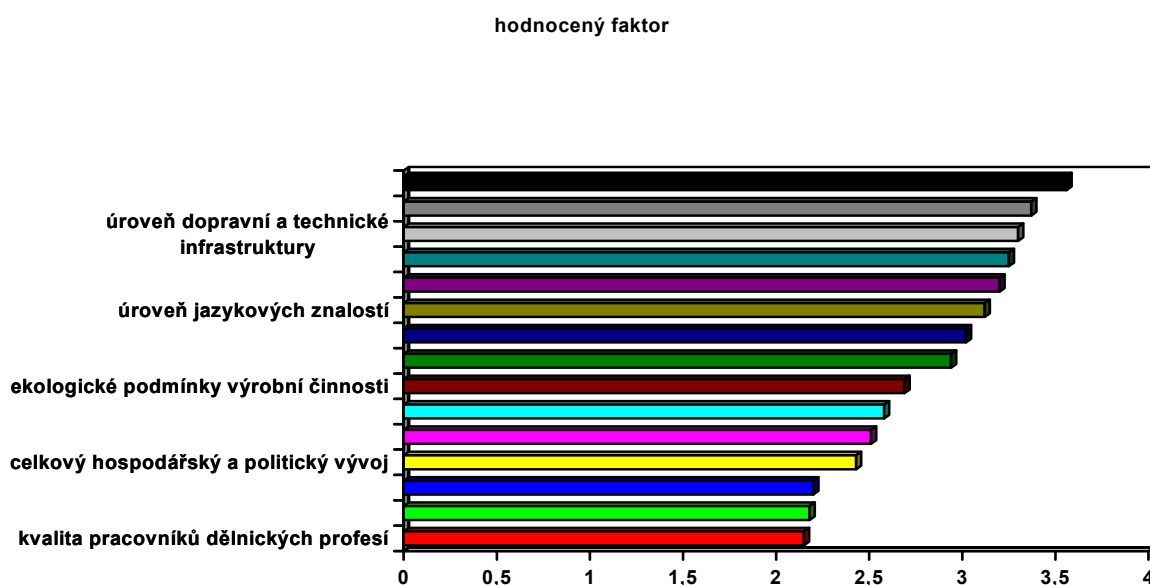
kvalita, zkušenost, pružnost v rozhodování, operativnost, finanční prostředky, malé znalosti němčiny, nedostupnost úvěrů, vysoká úroková sazba, krátká lhůta splatnosti, management "pracuje pro sebe a ne pro firmu", "nic neumějí, ale chtějí moc peněz", profesionalita, možnost porovnání se zahraničím, flexibilita, odpovědnost.

Některé odpovědi se uplatňují i v následujícím hodnocení, kde názory jsou založeny na konkrétních poznatcích a významově diferencovány. Zkušenosti cizích podniků s podnikáním v ČR můžeme označit za průměrné. Jejich zástupci se vyjadřovali celkem k 15 charakteristikám (viz tabulka) a celková hodnota dosahuje, při použití školní stupnice **2,83**. Výrazně nejlépe jsou ceněny *faktory lidského potenciálu*, kladně jsou hodnoceny i společensko-ekonomické a ekologické podmínky lhostejno zda na úrovni podniku či republiky. Na opačném - tj. záporném pólu nacházíme úroveň legislativy, činnost veřejné správy a dopravně technickou problematiku.

Tabulka Zkušenosti cizích firem s podnikáním v česko-německém pohraničí

(hodnocení platných odpovědí s využitím stupnice: 1 - nejlepší, 5 - nejhorší)

hodnocený faktor	známka
kvalita pracovníků dělnických profesí	2,15
přístup českého partnera a ekonomických subjektů	2,18
mzdy a výrobní náklady	2,20
celkový hospodářský a politický vývoj	2,43
odbytové podmínky, nasycení trhu	2,51
kvalita technického personálu a managementu	2,58
ekologické podmínky výrobní činnosti	2,69
finanční trh, financování, fiskální politika	2,94
úroveň obchodních znalostí a jednání	3,02
úroveň jazykových znalostí	3,12
vlastnické poměry k nemovitostem	3,20
problémy při mezinárodním obchodě a celním řízení	3,25
úroveň dopravní a technické infrastruktury	3,30
přístup a činnost orgánů veřejné správy	3,37
úroveň legislativy a právní nejistota	3,56

Rovněž *znalosti zástupců českého managementu* jsou představiteli cizího podniku označovány jako průměrné, jsou však hůře hodnoceny než výsledky podnikání v ČR (celková hodnota **3,16** - když přes polovina je ohodnotila známkou tři). Přesto se dá říci, že zahraniční podniky jsou se spoluprací s českým partnerem spíše spokojeni. Tak usuzujeme ze získaných odpovědí na otázku, týkající se *spokojenosti se*

spoluprací. V odpovědích ji stejně respondentů hodnotí "jedničkou" a "dvojkou", horší než tři nejsou prakticky zastoupeny. Průměrná hodnota je jednoznačně nejlepší ze všech uváděných hodnocení (viz výše 2,83 resp. 3,16), když ani nedosahuje "dvojky" -**1,95**.

Tabulka I **Struktura přímých zahraničních investic do České republiky v letech 1990 - 1995**

<i>a. podle odvětví</i>	<i>%</i>	<i>b. podle zemí</i>	<i>%</i>
doprava a spoje	24,4	Německo	30,0
dopravní zařízení	18,4	Švýcarsko	14,2
spotřební zboží a tabák	14,5	Nizozemsko	13,6
stavebnictví	8,3	USA	13,6
finanční sektor	7,6	Francie	9,3
ostatní	26,8	ostatní	19,3

Pramen: Česká národní banka

Tabulka II **Přímé zahraniční investice ve střední a východní Evropě v letech 1990 - 1995 a 1996 - 2000 (prognóza)**

<i>země</i>	<i>1990 - 1995</i>	<i>1996 - 2000</i>
Maďarsko	11,20	13
Polsko	7,15	22
Česká republika	5,67	15,5
Rusko	4,40	27
Rumunsko	0,93	4
Slovensko	0,78	2,1
Ukrajina	0,55	1,4
Slovinsko	0,50	3
Bulharsko	0,41	1,4

Údaje v miliardách dolarů.

Pramen: Financial Times, Economist Intelligence Unit

LITERATURA

1. SCHICKHOFF, I. (1990): Japanische Direktinvestitionen in der BRD, insbesondere in Nordrhein-Westfalen. Berichte zur deutschen Landeskunde 65/2:49-66, Treir.
2. SCHLIEPHAKE, K. (1992): Unternehmen und regionale / kommunale Planung - dialektischer Gegensatz oder Partner. Würzburger Geographische Arbeiten 85:127-145 ("Kleinräumliche Planung im Europa der Regionen").
3. DTIHK (1994): Deutsche Direktinvestitionen in der Tschechischen Republik: Motive, Erfahrungen, Perspektiven. Deutsch-Tschechische Industrie- und Handelskammer, Praha.
4. DTIHK (1994): Kontakt-Adressen deutschen Investoren im Wirtschaftsraum Tschechische Republik und Slowakische Republik. Deutsch-Tschechische Industrie- und Handelskammer, Praha.
5. JEŘÁBEK, M. (1994): Vztahy bavorské podnikatelské sféry k prostorovému plánování. Územní plánování a urbanismus 21/5:258-259, Praha.
6. FARSKÝ, M., MĚSÍČEK, L. (1995): Hospodářské vztahy ČR - SRN a jejich sociální souvislosti. Národní hospodářství 3:22-23, Praha.
7. IVVM (1995): Názory na zahraniční spojení a spolupráci. Interní materiál IVVM, Praha.
8. SZROMNIK, A. (1995): Ausländische Investitionen in Polen (Stand und Bedingungen für deutsche Investitionen im osteuropäischen Vergleich). F. Ebert Stiftung, Gliwice.
9. UHLÍŘ, D. (1995): Zahraniční investice v regionálním pohledu. Ekonom 41:24-25.